

sten.

EN TIDNING FRÅN SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND

NUMMER 01 MARS 2017

Fulsnyggt!

ARKITEKTEN **FREDRIK STENBERG**
SÖKER LIVSNÖDVÄNDIG SPÄNNING
I SKARVARNA MELLAN FY OCH FINT

TEMA
inredning

OFFERDALSSKIFFER ÅRETS STEN KULLARO BANAR VÄG EVA-LOTTA AXELSSON
FYRANS FADÄSFRIA FASAD THORSBERGS STENBROTT HÅRD GÖTEBORGSHISTORIA

Sten är naturens äldsta konstform. En konst vi arbetat med i 115 år

Vi tillverkar allt ifrån gravstenar, murar, trappor och gatsten till grindstolpar, golvplattor, fönsterbänkar och bänkskivor.

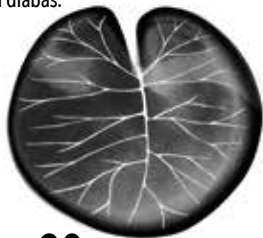

**NILSSONS
STENHUGGERI**

SÖLVESBORG • www.nilssonssten.se • 0456-155 55

Näckrosblad
i diabas.

30

INNEHÅLL

NUMMER 01 MARS 2017

EVA-LOTTA AXELSSON 10

När andra åker till L.A. för inspiration åker Eva-Lotta Axelsson till Lettland och ägnar tre dagar åt att åka runt och känna och klämma på trä och sten. Hon vill för allt i världen inte tappa kontakten med produktionen.

OFFERDALSSKIFFER ÅRETS STEN 12

Den glimrande vackra Offerdalskiffen tillhör naturens egna byggplattor: stark ända in i evigheten men kan brytas med händerna. Vi berättar hela historien om Årets sten 2017.

FREDRIK STENBERG PÅ BARRIKADERNA 16

Fredrik Stenberg och designgruppen Uglycute var millennieskiftets designpunkare – nyfikna smakstormare som ritade om den svenska designkartan under 00-talet.

DEN EVIGA TRENDEN 22

Naturstenen har fått en renässans inom inredningen under 2000-talet. Men nu handlar inte det längre om Carraramarmor och svart och vitt – allt fler nyanser och stensorter tar plats i svenska hem och offentliga miljöer.

KULLARO BANAR VÄG 30

I drygt tio år har designerparet Jenni och Andreas Kullaro drivit sitt Kullaro i Lönsboda. De har samtidigt blivit en av den svenska naturstenens främsta ambassadörer.

UPPGRADERAT 1700-TAL 34

Restaureringen av 1700-talsbyggnaden Sletner gård i Indre Østfold i Norge återknyter kontakten med den lokala historien.

INGA FADÄSER MED GRANITFASAD 36

Hufvudstaden valde granit i stället för marmor när fastigheten Fyran i Göteborg skulle kläs med ny fasad. Man ville helt enkelt undvika risken att upprepa samma misstag som gjorts med Finlandiahuset i Helsingfors.

STENSOCKELNS SAMTIDSHISTORIA 40

En inventering av sockelsten som SGU i Göteborg har genomfört visar att fem lokala bergarter dominerat genom historien.

PÅ OMSLAGET
Fredrik Stenberg, arkitekt
FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

I VARJE NUMMER

Ledare 04
Kort & gott 06
Stenbrottet 08
Krönikan 38
Fråga Kurt & Kai 44
Marknaden 47

22

34

22

FOTO: JÖRGEN JOHANSSON

Nu skruvar vi upp tempot!

Naturstensbranschen går bra! När vi summerade verksamheten 2016 för medlemsföretagen kunde vi konstatera en omsättningsökning med 24 procent, jämfört med 2015. Vår känsla, att allt fler väljer natursten både inne och ute, är alltså rätt. Men vi nöjer förstas oss inte med bekräftande branschstatistik.

Det är nu, när branschen har så kallat momentum, viktigare än någonsin att vi fortsätter att sprida kunskap och information om vårt fantastiska material.

Ett konkret exempel, som understryker våra långsiktiga ambitioner att öka kunskapen om naturstens fördelar, är att vi under våren kommer att etablera oss på Materialbiblioteket i Stockholm. Där får våra brytande medlemsföretag visa upp prover på sina stensorter som finns på marknaden. Vår förhoppning är att det ska leda till en ännu större användning av natursten i Sverige.

Och på tal om att sprida stenens budskap vill jag påminna om en annan aktivitet där vi medverkar: mässan Architect@Work den 5-6 april på Stockholmsmässan. Gör gärna ett besök och ta chansen att träffa branschfolk och knyta nya kontakter!

ÅRETS STEN ÄR OFFERDALSSKIFFER (se sid 12), vilket framför allt uppmärksammas regionalt och visar vilken betydelse stenindustrin har i hela vårt avlånga land. Stenpriset är en annan viktig bärare av vårt budskap. Det är nu dags att nominera bidrag till Stenpriset 2017, en enkel process som ni kan läsa mer om på sid 42.

Som jag har nämnt tidigare har vi som gör tidningen även sett över innehållet och bestämt att varje nummer i år ska innehålla ett antal temaside. Vi börjar med "inredning" och jag hoppas att du som har ett speciellt intresse av ämnet hittar mycket matnyttigt och får inspiration. Kommande teman är "kyrkor, kyrkogårdar och gravvårdar", "byggnader" och "utemiljö", och jag uppmanar både läsare och medlemmar att komma in med förslag och tips på artikeluppslag.

Hör gärna av dig om du har synpunkter på tidningen – positiva som negativa. Trevlig läsning!

KAI MARKLIN, ORDFÖRANDE SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND
kai@sten.se

sten.

Nr 1 mars 2017 • Årgång 79
Drottninggatan 83,
S-111 60 Stockholm
www.sten.se
ISSN 0346-1866

Ansvarig utgivare

Kai Marklin
kai@sten.se

Utgivare

(Även prenumerationsärenden)
Sveriges Stenindustriförbund
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
info@sten.se • www.sten.se
Telefon: +46-(0)44 20 97 80
Fax: +46-(0)44 20 96 75

Redaktionsnämnd

Mats-Ola Ericsson,
Pernilla Löfgren,
Jörgen Lundgren.

Produktion

Lovstrom Content.
Redaktör Peter Willebrand
peter.willebrand@lovstromcontent.se
Grafisk form Karin Nyman.
Adress: Drottninggatan 83,
S-111 60 Stockholm.

Annonsbokning

Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 953 64 20
annons@sten.se

Annonsproduktion

Sten rekommenderar
BergArtistic Produktion AB
Robert Strange, robert@bergart.se

Tryckeri

Puna Musta, Finland

SKARSTAD RÖD BOHUS, Kungsbacka Torg

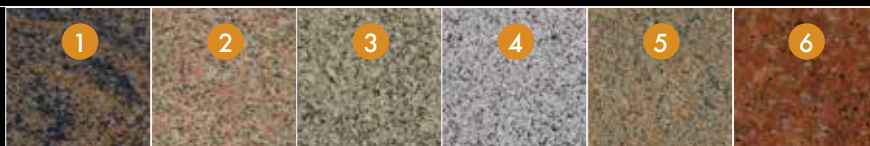
Hallindens
GRANIT
sweden

NYHET!

Vi välkomnar
BROBERG Röd Bohus
till vår stenfamilj!

HALLINDENS GRANIT AB
Stenbrottet Skarstad 501, 454 92 Brastad
Tel +46(0)523.411 55
info@hallindensgranit.se

1. SVENSTORP Hallandia 2. BRASTAD Röd Bohus 3. TOSSENE Grå Bohus 4. SILVER Grå Bohus 5. SKARSTAD Röd Bohus 6. TRANÅS Original

kort & gott.

Tipsa oss! Känner du till ett intressant stenprojekt? Hör gärna av dig till Stens redaktör Peter Willebrand.
peter.willebrand@lovstromcontent.se

FOTO: MATS NYMAN

STEN I STAN:

Skarpnäcks t-banestation

▼ T-banestationen Skarpnäck i Stockholm har konstnärlig utsmyckning signerad Richard Nonas. På plattformen vid spåren står sjutton strama granitskulpturer som kan ses som bänkar, men även som ceremoniella portar. Konstnärens tanke har varit att stationen ska upplevas som en viktig plats för besökaren. "En medborgarplats som propagerar för ett värdigt liv i staden", för att citera Stockholms Lokaltrafiks informationstavla. Stationen (och konsten) invigdes i augusti 1994 och är, tillsammans med Bagarmossen som invigdes samtidigt, tunnelbanans yngsta.

FOTO: PELLE WAHLGREN

MJUKA MARMORGOLV

▼ Att marmor är en ihållande trend på inredningssidan märks på många sätt. Bland annat genom alla de produkter, från vinylgolv till tapeter, som imiterar stenens unika uttryck. Ett lyckat exempel är svenska Norrgavels marmormattor. De tillverkas av återvunna kelimmattor i ull och trycks med ett marmormönster. Varje matta blir unik – och gör sig utmärkt på ett golv i äkta natursten. Pris 1 795 kronor per kvadratmeter.

FOTO: SVENSK MARMOR

Askar i blå och
ljus Ekeberg,
879 kronor styck.

Flärdfullt

▼ Josephine Kierkegaard, designer på Svensk Marmor, har vuxit upp nästgårds brytningen av Ekebergsmarmor. Det syns tydligt i företagets produkter där ljus och blå Ekeberg står i centrum. Hela tillverkningen, från brytning till färdig produkt, sker i Sverige.

Perfekt för den som är på jakt efter ett sångbord eller en ljusstake i ett material med ungefär två miljarder år på nacken!

24%

▼ Så mycket ökade den samlade omsättningen bland Sveriges Sten-industriförbunds medlemmar 2016. Ökat byggande, omfattande restaurering av historiska byggnader och upprustning av stadskärnor som har stått orörda sedan 60- och 70-talen är några orsaker. Hållbarhet är en annan, också bland privatpersoner. Ett stengolv är en investering.

– Vi satsar mer på hemmet, även när vi bygger nytt vill många ha natursten i badrum och kök, säger förbundets ordförande Kai Marklin.

Trenden med marmor har hållit i sig i flera år, inte minst i bänkskivor.

– Många vet inte att det fortfarande bryts till exempel Kolmårds- och Ekebergsmarmor. De blir glatt överraskade när man kan berätta att det finns svenska alternativ som ofta passar bättre i vårt klimat.

FOTO: VALTER EKLUND

Hovsamt

▼ Under utställningen *Den sista Ölandshästen* vid Kalmar konstmuseum ställde den maltesiske konstnären Austin Camilleri ut sitt verk *Žieme*, en trebent bronshest. Den 600 kilo tunga hästen har placerats på ett fundament i kalksten från Norrvange, tillverkat av Slite Stenhuggeri.

– Från början var tanken att den skulle stå på granit, men valet föll till slut på kalksten, bland annat för att utställningen är ambulerande, säger Jonas Eklund på VE Sten, som har utfört moteringen.

SÄTT HÅRT MOT HÅRT

▼ Med glasunderlägg i sten kan du servera whiskyn on the rocks även bokstavligt. Men underläggen fungerar så klart lika bra till alkoholfritt, eller en mugg ångande het dryck.

Underläggen nedan är tillverkade av skiffer och säljs av Cerverakedjan.

◀ Fanéret går att få i vissa Continental och Flying Spur-modeller. Man kan välja på skiffer eller kvartsit från utvalda indiska stenbrott som, enligt Bentley, arbetar hållbart.

FOTO: BENTLEY

▼
”Stenfanér är en nyhet för Bentley, men det här är bara början av vad vi planerar att åstadkomma med detta lyxiga och unika material.”

GEOFF DOWDING, DIREKTÖR PÅ BENTLEYS SAMARBETSPARTNER MULLINER, SOM HAR TAGIT FRAM EN EXKLUSIV STENFANÉR TILL FÖRARMILJÖN I DEN BRITTISKA LYXBILEN.

Thorsberg

Thorsbergs kalkstensbrott är i dag Kinnekulles enda stenhuggeri och stenbrott i drift.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Thorsberg startades av bröderna Thors farfarsfar Malkolm, en knekt på berget, som tagit sig namnet Thor och börjat köpa in sten av bönderna runt om för att tillverka hoar, trappsteg och bänkar. Sonen Tage tog så småningom över, sedan sonen Gösta, som även drev andra stenbrott och lyckades ta sig genom ett bekymmersamt 1970-tal då stenbrottet överlevde tack vare försäljning av skrotsten. I dag går det fint. Företaget ägs och drivs av Göstas söner Göran, Sören och Stig Thor. Man tillverkar mest golv, bänkskivor, fönsterbrädor och terrasser, men också detaljer till kulturhistoriska renoveringar, bland annat vid Uppsala universitet.

En av företagets största leveranser var 18 000 kvadratmeter golv till Nordeas nya huvudkontor i Stockholm.

Stenbrottet ligger några minuter bort med bil längs en slingrande grusväg, nära Österplana kyrka. Längst bort syns den lodräta fronten, som skuren med tårtspade i naturen, det liknar nougat i jätteformat. Kalkstenen fortsätter 45 meter ner under fötterna, sen börjar alunskiffer och sandsten.

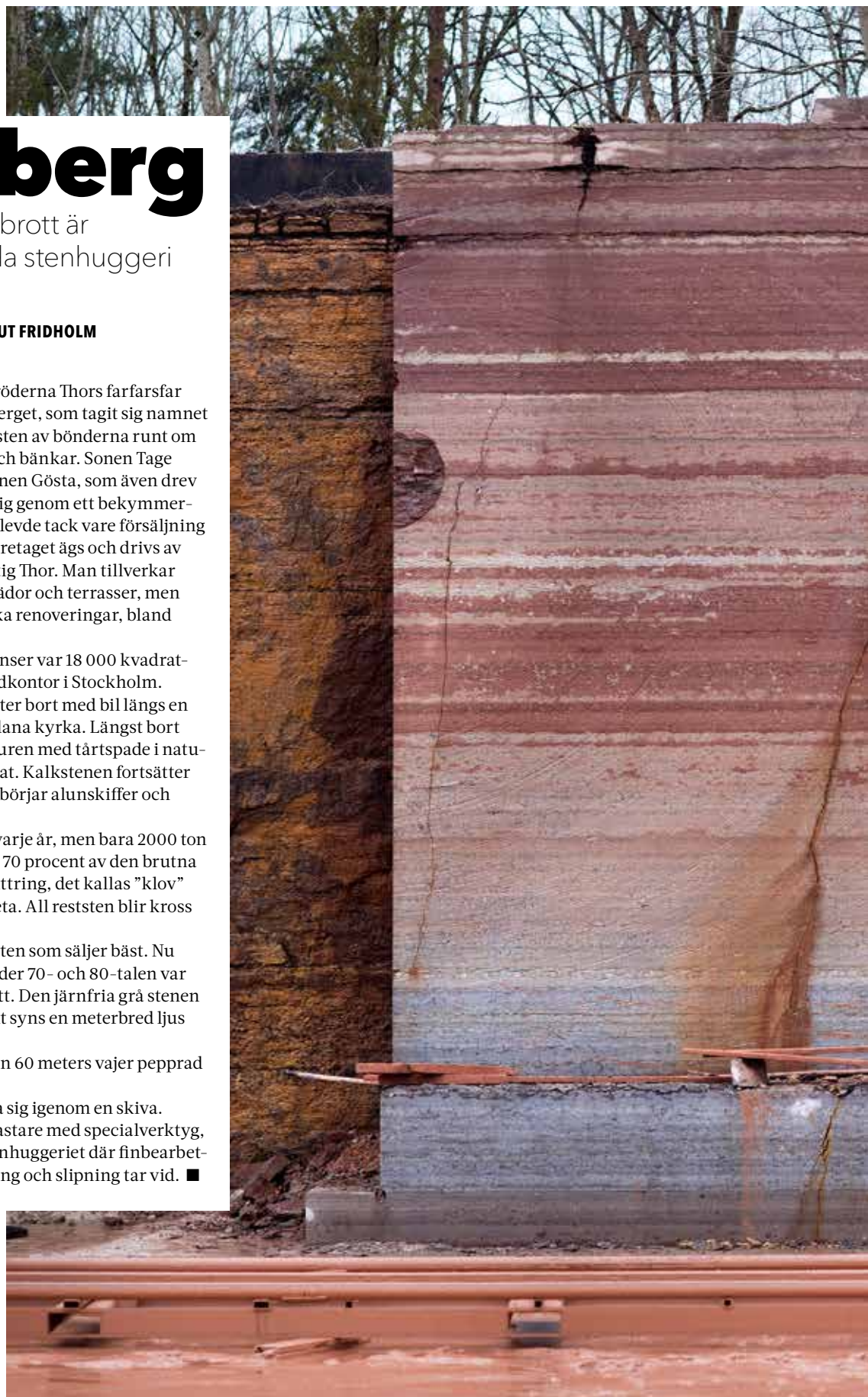
Ungefär 12 000 ton bryts här varje år, men bara 2000 ton körs till stenhuggeriet. Omkring 70 procent av den brutna stenen förstörs av sprickor och vittring, det kallas "klov" och gör stenen omöjlig att bearbeta. All reststen blir kross till fyllningar och jordbruk.

Smakens trender styr vilken sten som säljer bäst. Nu är grå kalksten mest populär, under 70- och 80-talen var det tvärtom, då skulle man ha rött. Den järnfria grå stenen är svåråtkomlig. På brottets brant syns en meterbred ljus strimma.

Brytningen sker med linsåg: en 60 meters vajer pepprad med diamanter.

Det tar ungefär en dag att såga sig igenom en skiva. Sedan bryts stenen loss med en lastare med specialverktyg, spräcks, sågas och fraktas till stenhuggeriet där finbearbetningen, sågning, hyvling, skärning och slipning tar vid. ■

Fotnot: Texten är ett utdrag ur ett tidigare reportage om Josefin Nordstierna som under namnet Stenhuggardottern formger föremål i kalksten från Thorsbergs stenbrott.

FAKTA

Kalkstenen på Kinnekulle bildades för runt 500 miljoner år sedan och finns i olika färger. De övre skikten är av röd sten i två nyanser. Mellanlagren består av grå sten i flera nyanser. Underst ligger ytterligare lager röd sten. Typiska användningsområden är golv, trappor, fönsterbänkar, bänkskivor, väggbeklädnader. För utomhusbruk rekommenderas grövre ytbearbetningar.

Vanliga ytbearbetningar: Polerad, finslipad, normalhyvlad, lågerhuggen och tandhuggen.

Thorsberg

Långsiktig kärlek

TEMA
inredning

Stenen finns med i allt som arkitekten Eva-Lotta Axelsson gör. Men betongen var ändå hennes första kärlek.

– De byggde en undergång, en tunnel, som jag passerade på väg till skolan. Jag kunde bli stående framför graffitin som var så häftig mot den hårda och råa ytan.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

Eva-Lotta Axelssons favoritsten är den röda Ölandsstenen, naturligt närvarande på många platser under hennes uppväxt.

– Den fanns bland annat runt den öppna spisen hos farmor och farfar, säger hon.

Men när hon i dag jobbar med sten åker hon till Riga. Där finns samarbetspartnern Janis Prikulis som driver ett snickeri och hjälper till att förverkliga hennes projekt. De producerar alltifrån kök och receptionsdiskar till designbord och hennes möbelkollektion *in-Between*. Och resorna dit lär inte att avta.

– Det är så fantastiskt mycket att göra just nu, säger hon.

Därför är det en trygghet att hon och Janis är så inarbetade med varandra och kan besöka alla leverantörer på plats.

– I Lettland har man fortfarande en levande hantverkstradition och ett lärlingssystem, inte minst inom stenycket, som det tyvärr är svårt att hitta en motsvarighet till i Sverige.

Hon kommer också väldigt nära materialet när hon är där.

– När andra åker till LA för inspiration åker jag dit och ägnar tre dagar åt att åka runt och känna och trycka på olika material. Det är den absolut bästa av delen med mitt arbete. Och jag vill för allt i världen inte tappa bort kontakten med produktionen.

Det finns också ett stort utbud av sten hos stenhuggeriet de jobbar med. Eva-Lotta Axelsson räknar upp en handfull stensorter som hon arbetat med den senaste tiden, i allt från privatbostäder till offentliga miljöer: Bordeaux, Emperador Butterfly, Carrara Bianco, Rain Forest Green, Labradorite Blue och Titanium. Hon visar bilder i mobiltelefonen.

– Den rosa Bordeauxen är min senaste förälskelse, vi använde den bland annat till sångborden i Lydmar Hotels signature suite.

Nyckelorden i hotellets beställning var punkigt, rockigt, no logo och elegant.

– Det var en stor frihet att jobba med dem.

Hon bläddrar vidare bland telefonens bilder.

– Och den här, en Labradorite Blue, är helt fantastisk. Den ser ut som ett hav som man vill dyka ner i. Det är bara två leverantörer i Europa som har den, och den kostar därefter.

Eva-Lotta Axelsson och hennes byrå Nude Ateljé jobbar med strama uttryck, och då är sten en väldigt bra komponent när man både vill skapa liv i en miljö och samtidigt sätta avtryck.

– Du kan också jobba i både horisontella och vertikala ytor, med golv och väggar.

Stenen representerar naturen för henne, en känsla som hon vill förstärka.

– Det är taktilt, något som man kan ta på och förändra i mönster. När jag till exempel använder sten i kombination med ett plastmaterial som corian blir stenen än ännu mer levande medan corian går åt andra hållet och blir mer dött.

Eva-Lotta Axelsson berättar om dottern som brukar klaga på att köksbänkskivan i sten ibland känns så kall.

– Men det är just ytterligheterna som lockar. Sten kan växla så mycket i känsla, form och storlek. Den kan både kännas otroligt tung och nästan vara spröd. Vi gjorde till exempel tunna bordsskivor som vi ställde på 2–3 millimeter höga tassar på en bordsyta av trä, intrycket blev att stenskvivorna svävade.

Annars gillar hon stenens naturligt solida former och skulle vilja arbeta mer i den riktningen.

– Jag har en idé om att göra en pall i form av en solid kub.

Eva-Lotta Axelsson känner sig lite tveksam till hur branschen

”Det är i de miljöer som James Bond rör sig med sin smoking som stenen verkligen kommer till sin rätt.”

FOTO: ANDREAS DEINERT

utvecklas. Inredning har på sistone börjat handla så mycket om yta, trots att det enligt henne handlar om något helt annat:

– Inredning är i grunden ett serviceyrke. För mig handlar arkitektur mycket om rörelsemönster, man går hela tiden genom olika typer av rum. Och för oss som lever i ett land som har en massa naturmaterial av högsta kvalitet vore det konstigt att inte utnyttja det för att åstadkomma skillnader i upplevelsen av material.

Hon efterlyser tydligare riktlinjer i branschen när det kommer till materialval och synen på långsiktighet.

– Vi har material som kan hålla i flera hundra år. Varför inte då fråga oss hur länge vi vill att till exempel ett nybyggt hus ska hålla? Det borde ligga i allas intresse att arbeta långsiktigt och hållbart.

Lite oväntat ser hon en klassisk filmhjärte som den bästa stenambassadören.

– Det är i de miljöerna som James Bond rör sig med sin smoking som stenen verkligen kommer till rätt. Han skapar en känsla av exklusivitet, svärta och konturer som knyter an till historien, säger hon och skrattar. ■

Årets sten 2017

Offerdals

Den glimrande vackra Offerdalskiffern tillhör naturens egna byggplattor: stark ända in i evigheten och ändå en av få stenar som kan brytas med bara händerna. Dessutom är den ett mycket bra miljöval.

Sveriges Stenindustriförbund har utsett Offerdalskiffer till Årets sten 2017.

TEXT PETER WILLEBRAND

skiffer

Skiffer fick sitt stora genombrott som byggnadsmaterial under modernismen på 1900-talet. Men skiffer började brytas som takmaterial i Sverige redan i slutet av 1700-talet. När den industriella brytningen tog fart på 1800-talet blev Grythyttan i Västmanland och en rad orter i Dalsland centrum för den svenska brytningen fram till mitten av 1900-talet.

I nordvästra Jämtland bryts den populära svenska Offerdalsskiffern som exporteras till hela världen och som får allt fler användningsområden. Men Offerdalsskiffern är ett relativt sent tillskott bland svenska skiffersorter. Brytningen runt byarna Rönnöfors och Finnsäter i Offerdals socken i nordvästra Jämtland startade först efter andra världskriget, när det då nybildade företaget Offerdalsskiffer började producera byggnadssten.

Bolaget omvandlades till Skifferbolaget i slutet av 60-talet och verksamheten expanderade kraftigt. När hela stenindustrin tog fart under 80-talet drogs även skifferverksamheten i Jämtland med. Antalet anställda steg från cirka 20 på 60-talet till runt 100 och blev en av de viktigaste lokala näringarna.

I dag heter bolaget Minera Skiffer och är ett helägt dotterbolag till norska Minera Skifer AS, som även driver skifferbrotten i Oppdal och Otta i Norge.

Det närliggande designhotellet Copperhill Mountain Lodge i Åre är det största svenska arkitekturprojektet med Offerdalsskiffer. Runt 2 500 ton sten levererades till murar, väggar och golv. De råa ytorna i den murade öppna spisen har satt sin prägel på hela hotellet.

Andra kända Offerdalsprojekt är Östersunds torg, Vallentuna bibliotek och Zlatans jaktvillan i Åre.

Går man utanför Sveriges gränser hittar man Offerdalsskiffer i bland

FOTO: COPPERHILL MOUNTAIN LODGE

”När solen lyser på klovytan och den glimrar som tusentals diamanter kommer Offerdalsskiffern till sin rätt.”

annat fasaden på spektakulära Van Abbe-muséet i Eindhoven och Nordeas nybyggda huvudkontor i Köpenhamn.

– Just nu har vi en ökad efterfrågan på större format med oregelbundna kanter, som framför allt används vid utomhusprojekt, säger P-G Pettersson, vd för Minera Skiffer som bryter stenen.

Offerdalsskiffern är en kvartsitskiffer, sammansatt av kvarts, fältspat och glimmer. De parallella och vågiga skikten ger både böjhallfasthet och klovytans speciella karaktär. Glimmerkornen bryter ljuset i

vinklar och ger stenen sin typiska lyster. Just den yta som uppstår naturligt när stenen klyvs är utmärkande för skiffern. Ytterligare bearbetning behövs sällan.

– När solen lyser på klovytan och den glimrar som tusentals diamanter kommer Offerdalsskiffern till sin rätt, säger P-G Pettersson.

Skiffer brukar beskrivas som naturens egen byggplatta, och den får allt fler användningsområden: tak, fasader, golv, murar och terrasser.

– Tack vare sin slitstyrka, frostbeständighet och hållfasthet fungerar Offerdalsskiffern lika bra utvändigt som invändigt.

FOTO: LEONAS GARBACSAUSKAS

Det klassiska spahotellet
Palanga i Litauen.

Hållbarhetsperspektivet har, med stöd i flera livscykelstudier, blivit ett allt viktigare argument för att välja svensk natursten. Skiffern är inget undantag. En skifferfasad blev bästa miljöval av åtta alternativ i en jämförande studie, genomförd som ett examensarbete vid Lunds tekniska högskola förra året.

Minera Skiffer har nyligen fått förlängt täktillstånd och har i samband med det gjort en mångmiljoninvestering i en värmeanläggning som eldas med pellets.

– Det ger en kraftigt minskad energiförbrukning i samband med produktionen, och eftersom stenen ofta bearbetas för hand blir miljöpåverkan minimal, säger P-G Pettersson.

Skiffer finns i fler ytbearbetningar än många andra stenar – utöver sågad, flammad, borstad och polerad har den även sin naturlig klov- yta.

– Klovytan kan se mycket olika ut beroende på vilken typ av skiffer det är. Lerskiffer har klov som kan vara helt blanka till nästan träfiberaktigt linjerade medan Offerdal, som är en kvartsitskiffer, har en klovyta med mycket struktur som också glimrar, säger Tulsa Jansson som tillsammans med maken Björn Jansson driver familjeföretaget Nordskiffer.

Paret har en lite ovanlig bakgrund jämfört med många andra som är verksamma inom svensk stenindustri, där hantverket ofta har gått i arv generationer. De hade tröttnat på krävande karriärer i bland annat tv-branschen och ville byta spår. På bilresor i Europa hade de sett hur skiffer var ett vanligt material i fasader och tak, och ställde sig frågan varför det inte var vanligare i Sverige.

Ett decennium senare kallar sig Nordskiffer Sveriges ledande skifferexpert och har utsetts till Årets företag i Höganäs kommun. Dessutom har man utvecklat och patenterat ett monteringsystem med en unik krokupphängning för fasadplattor som ska vara så enkelt att en lekman själv kan montera.

– Skiffer är ett tåligt och hållbart material, det visar inte minst historien. Den exklusiva känslan bidrar tyvärr till att det finns en utbredd missuppfattning om att skiffer skulle vara dyrare än till exempel puts och cement. Det är en myt som vi har gett oss sjutton på att slå hål på, och vi är på god väg, säger Björn Jansson.

Nordskiffer levererar bland annat till Skanskas och Ikeas gemensamma projekt Boklok i Malmö. Skifferns egenskaper gör att den lämpar sig att göra tunnare plattor av, som takskiffer, som monteras i överlapp på tak och fasad.

Klovytan kan se mycket olika ut beroende på skiffertyp.

– Takskiffer på fasad har haft en väldig uppgång de senaste åren, vilket bland annat samarbetet med Boklok visar, säger Monica Fridlund, skifferexpert på Nordskiffer.

Hon är själv väldigt förtjust i Offerdal.

– Den tillhör de lite ljusare skiffersorterna och har det där glimret som gör att den skiftar från ibland mörkgrå till nästan vit, beroende på ljus och väder. Det är ju en fantastisk kvalitetssten som fungerar överallt, på torg, fasad och golv.

– Nu har vi också utvecklat ett nytt fasadsystem med lite större takskifferplattor i Offerdalsskiffer som monteras på plåtläkt. Det ska bli spännande att se de första projekten!

Men allt handlar inte bara om stenens egenskaper. Arkitekten och stenkännaren Rasmus Wærn lyfter ofta fram skifferns betydelse för formen.

Skönheten växer med storleken på till exempel ett obrutet skiffertak, konstaterar han.

– Ett stort skiffertak är alltid imponerande och behagligt. Det gäller däremot sällan för syntetiska produkter, som måste hanteras med viss fantasi för att inte bli outhärdligt enformiga, säger han. ■

SKIFFERFAKTA

- Skiffer består av sand, grus och lera som har sedimenteras i miljontals år, och under stort tryck och hög temperatur genomgått en metamorfos till ett homogent material. Metamorfosgraden anges i tre steg: shale, slate och schiste. De två första är lerskiffer medan schiste motsvarar kvartsskiffer. Uppbyggnaden i lager på lager av sediment ger skiffern dess främsta kännetecken, att den kan klyvas.
- Offerdalskiffern är en kvartsitskiffer, sammansatt av kvarts, fältspat och glimmer. Den bildades för cirka 650 miljoner år sedan. De parallella och vågiga skikten ger den både böj- och hållfasthet och kloytans speciella karaktär. Glimmerkornen bryter ljuset i vinklar och ger stenen sin lyster.
- Skiffer fick sitt stora genombrott som byggnadsmaterial under modernismen på 1900-talet. Men stenen började brytas i Sverige redan i slutet av 1700-talet för att användas som takmaterial. Den industriella bryningen tog fart på 1800-talet.
- Offerdalskiffern är ett relativt sent tillskott bland svenska skiffersorter. Bryningen runt byarna Rönnefors och Finnsäter i Offerdals socken, norr om Krokom i Jämtland startade först efter andra världskriget, när Offerdalskiffer började producera byggnadssten.

◀ Tack vare sin slitstyrka, frostbeständighet och hållfasthet fungerar Offerdalskiffern lika bra ut- som invändigt.

Van Abbe-museet i Eindhoven, Nederländerna. ▶

”Skiffer är ett tåligt och hållbart material, det visar inte minst historien. Den exklusiva känslan bidrar tyvärr till att det finns en utbredd missuppfattning om att skiffer skulle vara dyrare än till exempel puts och cement. Det är en myt som vi har gett oss sjutton på att slå hål på.”

PUNK- arkitekten

För femton år sedan utmanade han synen på svensk design med material som inte ansågs hålla måttet. I dag ser arkitekten Fredrik Stenberg hur en längtan efter autencitet växer sig allt starkare.

– Riktiga material kommer att dyka upp mer och mer, säger han.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Riv ner, hitta på nytt, bygg upp, gå framåt. Designgruppen Uglycute var millennieskiftets designpunkare, nyfikna smakstormare som ritade om den svenska designkartan under 00-talet.

– Vi gjorde uppror mot slentrianmodernismen, den blonda skandinaviska och minimala looken, säger arkitekten Fredrik Stenberg, en av gruppens fyra grundare, när vi träffas i Uglycutes högkvarter i en källare på söder i Stockholm.

Här är kontor, snickeri, råvarulager med byggmaterial, prototyper, snickeri, spånplattor och skivor och modeller. Det finns en lekfull laddning bland grejorna, något spännande pågår.

Uglycute arbetar mycket med restauranginredningar. Stockholmskrogen Bar Central på Birger Jarlsgatan är en totalmiljö av beredskapstid, Uglycutteråa material och centraleuropeisk tradition, en lika smart som trevlig murrighet. Andra projekt är Söderbaren Bananas, Woodstockholms showroom och ett tegelarbete i restaurang Svejks källare. Förberedande arbete pågår nu med restaurang Volt på Östermalm och Konstfacks restaurang.

Utöver inredningsarbetet undervisar Fredrik på halvtid på arkitekt högskolan i Stockholm, där han bland annat leder blivande arkitekter in i utvecklingen av miljonprogramsområdena.

Uglycute startades 1999 av fyra kamrater. Fredrik Stenberg jobbade på White arkitektbyrå. Jonas Nobel och Markus Degerman var konstnärer och Andreas Nobel var inredningsarkitekt.

De hade alla sina egna jobb, men när de sågs och gjorde något spännande blev det Uglycute.

– Vi kände att vi behövde rädda begreppet design från sig självt. Ordet hade sluta fungera. Design är något du gör, ett skapande, men då kunde man säga "designsoffa" och alla begrepp hur den såg ut. Du kunde säga "röd" likaväl som "design".

Gruppen tyckte att det måste hända något och att skönhetsbegreppet måste vara i ständig rörelse.

– Varje gång man har försökt hejda den rörelsen har det slutat ganska illa, med tusenåriga riken och annat.

Där finns också förklaringen till gruppens namn: det söta och det fula.

– Det är mittemellan det spännande finns. Vi försöker gå in där man instinktivt inte vill och hitta något nytt. Uglycute är ett sätt att överraska sig själv.

Med en virvel av idéer, workshoppar, inredningar, utställningar, samarbeten, brödbakning och möbeldesign blev Uglycute snabbt ett alternativ med en do it yourself-attityd som ifrågasatte designvärldens normer. Gruppen arbetade ofta med "låga" material – spånskivor, frigolit, akustikplattor. Deras möbler var lekfullt uppkäftiga, nybrutala, tydliga på nya sätt, utan smink.

Attityden var åtråvärd. Gruppen etablerades snabbt och fick arbeta med konstmässor. De inredde Djurgårdsbrunnns vårdshus åt konsthallen Magasin 3 och butiker och kontor för klädmärkena Cheap Monday och Blank.

De sökte ärlighet och djup i en värld av yta. Upproret blev snart designhistoria. Efter bara tolv års verksamhet visades den första retrospektiva Uglycuteutställningen, på Marabouparkens konsthall, och en maffig bok redovisade gruppens projekt och idéer.

De senaste fem åren är det mest Fredrik och Jonas Nobel som har arbetat heltid med Uglycute. I år är Jonas på Iaspis ateljéstipendium i New York och Fredrik håller ställningarna med hjälp av snickaren Moa Ott och praktikanter.

– Vi är inget traditionellt arkitektkontor och vill inte bli det heller. Vi har inte velat ta steget att anställa folk. Då krävs en annan typ av beställare, ramavtal och ISO-certifikat, säger Fredrik och berättar om hur Uglycute bjöds in som konstnärer i en tävling om Kirunas framtida stadshus.

Gruppen ritade ett förslag, men gjorde också en film ISO (2013). Den berättar både fiktivt och dokumentärt och är signifikativ för hur Uglycute fungerar, med oväntade projekt som blir plattformar för nya samtal och samarbeten. Filmen behandlar egentligen den svenska arkitektens kris. Hela systemet med ISO-certifieringar, ramavtal och prekvalificeringar bidrar till att det arkitektoniska idéflödet och nytänkandet stagnerar i dag.

– Tio, femton kontor ritar det mesta i Sverige. Det är inte bra för konstformen. Det saknas en arkitekturpolitik som vill något annat. Den har funnits i Sverige, den finns i Holland och i Norge och det ser vi nu resultatet av. När små kontor släppts fram och kan etablera sig, då produceras också intressant ny arkitektur.

För att komma vidare måste branschen hitta andra rum att diskutera de här problemen i. Uglycute har hittat ett ledigt sätt att röra sig mellan konst, formgivning och arkitektur.

– Konstens rum ska användas till grundforskning. Där ska det skapas och forskas och sedan ska insikterna föras över till de andra rummen. Du kan inte experimentera när det är skarpt läge, då måste sakerna fungera. En stol till en krog eller ett äldreboende måste gå att sitta på, stapla, hänga upp.

Uglycute och Fredrik Stenberg gjorde uppror mot slentrianmodernismen och den blonda minimalistiska looken.

Fredrik Stenberg växte upp i Uppsala, utan påbrå från arkitekter eller konstnärer. Han byggde mycket Lego, skapade fantasivärldar och försjönk i historiska böcker.

– Ända sedan jag var barn minns jag planlösningar. Jag kan fortfarande rita upp min morfar och mormors hus ur minnet.

Han pluggade konsthistoria efter gymnasiet. Under b-kursens arkitekturdeltagande kände han att han hörde hemma på andra sidan.

– Jag ville inte läsa vad andra hade gjort, utan vara den som gör. Då blev jag 100 procent säker på att bli arkitekt.

Han sökte, kom inte in, drog på bildningsresa till Paris, pluggade, jobbade på barer. Han lärde känna en fransk arkitekt som hjälpte honom med ansökningarna och 1994 kom han in på Chalmers. Efter tre år i Göteborg gjorde han praktik på White arkitekter i Stockholm och fick sedan anställning, ungefär samtidigt som Uglycute drog i gång.

Under de första åren på 00-talet förändrades hela bilden av design, ett generationsskifte inträffade och hela designfältet utvecklades till en komplex, konceptuell och ifrågasättande aktivitet. Ideologi mötte produktdesign, hållbarhet mötte stor-drift, konsthantverk mötte konst. Ingenting var längre enkelt och enhetligt när Uglycute och andra formrebeller, tack och lov, splittrade den svenska designens högravande, traditionella självbild. Hellre en levande röra än djupfrysta designklassiker.

– Hellre lite skit i hörnen än ett rent helvete!

Åren har gått. Det som startade som ett uppror mot smak och normer, blev, precis som punken, så småningom också en "Uglycutestil", erkänd, lånad och kopierad.

I högkvarteret finns i dag, drygt femton år efter starten, ändå Uglycuteandan kvar, parad med mogen omsorg om material och kvalitet. Här kommer naturstenen såklart in. Fredrik pejar stämningen i design- och arkitekturbranschen.

– Det råder ingen tvekan om att det finns en stark längtan efter riktiga material och autenticitet.

Det hänger ihop med att vi lever i en värld där man nu talar Orwellskt om "alternative facts", där allt är utspel med agendor och det är svårt att hitta gedigna betydelser.

– I min bransch innebär det att riktiga material och redovisade konstruktioner kommer att dyka upp mer och mer.

Dagens låga kvalitet i arkitekturen har utvecklats av förändrade förvaltningsformer. Byggherrar under 1930–50-talen byggde ofta för att äga fastigheterna under lång tid och då var det lönsamt att lägga in högkvalitativa material som inte behövde bytas ut. I dag byggs bostäder för att säljas snabbt.

– Ett hus behöver se bra ut i ett år, sedan är det någon annans

"Ett hus behöver se bra ut i ett år, sedan är det någon annans problem. Därför läggs det inte in bra material i samma utsträckning som förr."

problem. Därför läggs det inte in bra material i samma utsträckning, till exempel svensk natursten som är av högre kvalitet.

Fredrik använder begreppet "laminatkultur", där ytorna är allt i möbler, inredning, arkitektur och politik. Han visar på Uglycutebordet vi sitter vid, där spånskivorna är synliga i kanterna.

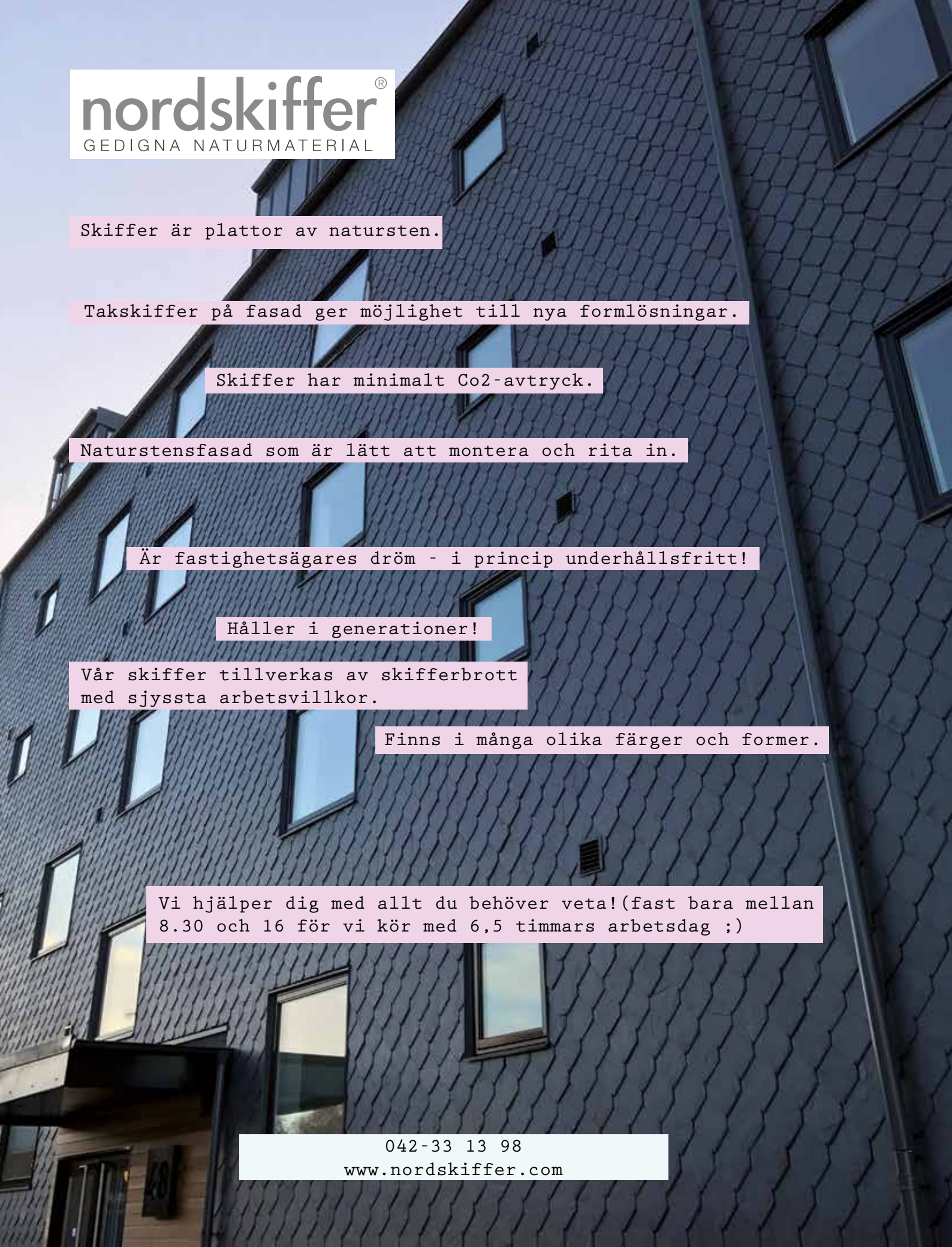
– Säkert 80 procent av inredningarna i dag är byggda av spån, men vi får aldrig se det. Tänk på ett huvudkontor för en bank och en bensinmack. På banken är det körsbärslaminat, på macken blått laminat, men allt är ändå byggt av spånskivor. Bilden av genuint körsbärsträ är "finare" än bilden av bensinmacksblått. Det är ett 0.5-millimeters skikt av politik, säger Fredrik och rotar fram kitschiga materialprover med stenlaminat.

– Det är fejksten som är dyrare att köpa än riktig sten. Det är helt skruvat, men man kunde göra något spännande av det.

Uglycuteattityden finns kvar.

– Som arkitekter och formgivare kan vi påverka genom att

nordskiffer[®]
GEDIGNA NATURMATERIAL

Skiffer är plattor av natursten.

Takskiffer på fasad ger möjlighet till nya formlösningar.

Skiffer har minimalt Co2-avtryck.

Naturstensfasad som är lätt att montera och rita in.

Är fastighetsägares dröm - i princip underhållsfritt!

Håller i generationer!

Vår skiffer tillverkas av skifferbrott med sjssta arbetsvillkor.

Finns i många olika färger och former.

Vi hjälper dig med allt du behöver veta!(fast bara mellan 8.30 och 16 för vi kör med 6,5 timmars arbetsdag ;)

042-33 13 98
www.nordskiffer.com

”Äkthet och kvalitet kommer att visa sig. Vi har tekniken och kunskapen att göra saker som håller länge, men just nu finns ingen ekonomisk vinning i det.”

förskriva närproducerade material så att vi håller i gång en lokal svensk produktion av natursten och ekologiskt vettiga möbler. Jag som formgivare kan försöka knuffa saker åt rätt håll, säger han och beklagar samtidigt att han inte har kunnat lägga in så mycket svensk natursten som han har velat på grund av lågpristänkandet.

Han är ändå hoppfull.

– Äkthet och kvalitet kommer att visa sig. Vi har tekniken och kunskapen att göra saker som håller länge, men just nu finns ingen ekonomisk vinning i det. Vi hamnar till sist alltid i kostnadsfrågor. Hela torg i Stockholm läggs med sten från Kina, det är ju inte klokt.

V

i pratar om favoritstenen. Fredrik Stenberg gillar Kolmårdsmarmor.

– Den håller hur länge som helst.

När Bar Central inreddes hittades ett äldre, intakt golv av Kolmårdsmarmor i lokalen. Den vackra gröna stenen fick sätta tonen för inredningen.

Fredrik bor i de stora, bågformade ”Tantohusen” som ritades på tidigt 1960-tal av Åke Ahlström och Kell Åström. Då byggdes för långa perspektiv, det är något att lära av. Trapphusen fick Carar-marmor på väggarna och jämtländsk kalksten på golven, och

fast husen är femtio år gamla har inte en enda sten behövt bytas.

– Det är tråkigt att vår generation inte klarar sådant.

Han gillar också travertinmarmor.

– Den talar ”Italien”, något lyxigt och främmande. Ljuset faller fint på fönsterbrädor av travertin. Jag tänker på Mies van de Rohe, en känsla av Europa, lite flärdfullt, dry martinis. Jag har lagt in Kolmårdsmarmor i mitt kök och samma jämtländska kalksten i hallen som i trapphuset utanför.

Nu är det Miljonprogrammet nästa. Det gäller att renovera upp och ta tillvara det enorma beståndet av 1960–70-talshus som i grunden är bra kvalitet och kommer att hålla i hundra år till.

– Det är riktiga grejor rakt igenom och öppna system som inbjuder till att bygga vidare. Utmaningen är att få studenterna att förstå kvaliteterna, också rent estetiskt, så att man gör rätt saker. Miljonprogrammet kommer att bli en stor framtida uppgift för de som nu läser arkitektur, säger Fredrik Stenberg.

Uglycutes lekfulla attityd har vuxit till kunskapsflöden kring svindlande stora programprojekt för nygamla stadsdelar. Estetiken, pedagogiken och dramatiken i gruppens tidiga utspel frodas kanske främst i kroginredningarnas scenografier.

Är det där, på de stämningsladdade krogarna, vi kan lära oss om kvalitet och nya sätt att inreda med naturmaterial? Fredrik Stenbergs arbetsdag fortsätter med att leta hantverkare som vill arbeta i sommarstängda restauranger. ■

Okidiki! Arkitekter har ritat inredningen i restaurang Hillenberg i Stockholm med "tiden som grundplåt". Bland annat har marmor från Brännlyckan gjutits in i det slipade betonggolvet. Samma sten återkommer i bardisken.

FOTO: OLIVER OLSSON

EN EVIG TREND

TEMA
inredning

Vår nedärvda känsla för natursten är en del av förklaringen till de senaste årens inredningsvåg. Människan har sedan urminnes tider använt sten i vardagssituationer – och den tar sig nya uttryck hela tiden.

Följ med på en djupdykning i de senaste trenderna.

TEXT **PETTER EKLUND**

Luzette på Stockholms Central är ett brasserie inspirerat av klassiska internationella järnvägsrestauranger. Jonas Bohlin har inrett med främst svenska material: kalkstensplattor, granit, kakel, mässing, marmor och trädetaljer. Luzette fick Guldstolen 2016. Stenarbetena är utförda av Södermalms Sten.

FOTO: ANDERS THESSING

TEMA inredning

Natursten är allt vanligare i privata och offentliga inredningar. Det talas om kvalitet, hållbarhet och ursprung, självklara ting. Men så har vi trenderna: smakhorisonterna som rullar fram utan ett vi vet exakt när och hur de skiftar.

Någon självpåtagen trendguru ropar ut med marmorn, men hur blir det på riktigt? Det är ett rejält avstånd mellan snabbfotade trendsparare och "verkligheten".

Det fenomen en medial kraft plötsligt ledsnar på kan fortleva som modernt i årtal. Hos Stendesign i Jordbro hamnar vi direkt i inredningstrendens handfasta vardag. I mitten av lagret med grå och svarta stenskvivor finns ett stort glapp. Där brukar det skimra vitt.

– Carraran är nästan slut. Vi väntar på en transport, säger Tomislav Marcikic, som driver företaget sedan 2004.

Han och brodern Ivan Marcikic har tillsammans med ett tiotal anställda en framgångsrik produktion av stenprodukter till köksfirmor som Marbodal, Tibro, Ballingslöv och några till. Tomislav arbetade på Södermalms sten och

började själv sälja färdiga stenskvivor från Estland. Med fler och fler kunder växte hans intresse för egen tillverkning.

– Jag köpte en liten såg för att kunna rätta till saker som gjorts fel, började såga och köra med vinkelslip.

Nu susar två-tre CNC-maskiner härinne i industrihallen. Tekniken är fantastisk. Det går att göra urtag, spår, text och fotoreliefer. Företaget erbjuder också kunder att utgå från egna önskemål och designidéer. I dag är ungefär 80 procent av produkterna köksskvivor, nästan bara i vit carraramarmor.

– När vi kör för fullt här och fem sex kök är under produktion och allt är i carrara, då önskar man att det hade funnits något annat också.

Hur uppkommer trenderna, hur får de genomslag? I dag återbrukas alla 1900-talets stilar. Nyfunkis blandas med retro för att framkalla hotellkänsla i hemmen. Här passar natursten fint som en funktionsbottnad, traditionell linje, där det goda livet ska synas som kvalitet.

En Filippa K-butik på Biblioteks-

gatan i Stockholm har inretts med grön marmor från Brännlyckabrottet söder om Zinkkgruvan i Närke. Här berättar stenen om varumärkets soliditet och elegans, känslor som ska sippra över till produkterna i butiken. Vi dricker kaffe vid marmorcafébord på Fabrique eller Gateau-kedjorna, äter i Jonas Bohlins kroginteriorer som Luzette och Brillo i Stockholm där marmorns svala yta är en viktig roll i kvalitetsbudskapet.

Här uppstår en tidlös stil baserad på den praktiska aspekten. Cafébord av sten som är lätta att hålla rena var centrala i de sotrökiga, cigarrdimmiga 1800-talsstäderna där den moderna cafékulturens estetik utvecklades. Den svenska Ekebergsmarmor har i långa tider varit en klassiker i det inredningslandskapet, med diskar i till exempel bagerier och konditorier.

– Den är en lite "lortigare" hårdare carrara. Det som är snyggt är att caféborden blir slitna, att de får en levande patina, säger Karin Tyrefors, inredningsarkitekt och stenkonskär, som har hållit sig till svenska stensorter.

– Jag är förtjust i alla olika sorter:

Ivan och Tomislav Marcikic på Stendesign.

Staffan Holm har inrett Fratelli Gridelli i Göteborg. Carraramarmor är ett självklart inslag på de 45 kvadrat som rymmer kafé, catering och restaurang.

Bordet *Tablette* med skiva i Kolmårds-marmor. Design: Karin Tyrefors.

Borghamnsten levererar marmor till den hyllade designduon Rasmus och Ida Linea Hildebrand, Friends & Founders, i Köpenhamn.

TEMA inredning

Andreas Bozarth
Fornell och Helene
Amundsen har inrett
Filippa K:s butik på
Biblioteksgatan i
Stockholm. Mini-
malism och kontras-
ter är ledorden och
Brännlyckemarmorn
har en given plats.

FOTO: BORGHAMNSTEN

När Bar Central på Birger
Jarlsgatan i Stockholm
skulle öppna upptäckte
Fredrik Stenberg och
Uglycute ett intakt golv i
Kolmårdsmarmor under
ett trägolv. Stenen fick sätta
tonen för hela inredningen.

Karin Tyrefors
med sin
Taurus, en monumen-
tal bänk i
granit som
fyller flera
funktioner.

FOTO: ANNA RUTFRIDHOLM

”Vit marmor är inte det idealiska köksmaterialet eftersom det kan missfärgas och repas. Berättar vi det brukar folk ändra sig och kanske välja granit i stället.”

IVAN MARCIKIC, STENDESIGN

Kolmårdsmarmor, diabas, den ljusa gotländska kalkstenen som är fantastisk att skulptera i.

Trenderna blir påtagliga i hanteringen. Tomislav Marcikic berättar att när ett lass med 25 ton sten anlände för fyra fem år sedan var 5–10 skivor vit marmor, resten var granit och diabas. I dag är det tvärtom: 5–7 skivor är diabas, resten vit marmor. Ute på lagret skymtar tidigare kökstrender. Det lyser lite rött här och där, en glimt av åttioalets förtjusning i röd kalksten.

I dag är den sovande. Mer närvarande är den varmgrå portugisiska kalkstenen från Cascais. Att se den är att kastas tillbaka 10–15 år till inredningsmagasinens reportage om de nya minimalistiska köken som då sökte sig bort från den mest rymdskeppslika Corianladdade vitheten mot naturmaterial. Så kom det svarta: Bänkskivor i diabas till vita köksluckor. Kompositskivor blev hippt en period, men tycks vara på utgående. Kanske är det en växande tveksamhet inför teknik och transporter och den lite döda känsla som kompositen bär på. Det är fint med naturstenens födelsemärken. Efter några år av svart-vitt syntes en allmän dragning åt det lite mer klassiska och eleganta och då kom carraran dundrande in med hela sin antika laddning: kejsarmaterialet, lyx och status.

– Ett problem är att kunderna bara ser köken i tidningar. Ofta vet de inte vad det är de vill köpa. Vit marmor är inte det idealiska köksmaterialet eftersom det kan missfärgas och repas. Berättar vi det brukar folk ändra sig och kanske välja granit i stället, säger Ivan Marcikic.

Bröderna Marcikic märker av ett visst intresse för annan sten än den vita.

– Folk frågar efter något annat. De vill ha marmor, men det ska inte se ut som carrara.

Intresset för den gröna stenen tycks ha vaknat rejält.

– Kolmården är en svensk sten som är outstanding i färg och mönster. Den har en livfull fräschör och den sågade ytan får en härlig taktilitet.

Landets främsta specialist på den unika gröna stenen är Borghamns Stenförädling som nu upplever en stark ökning av beställningar.

– För fem år sen levererade vi 20–30 procent i Kolmårdsmarmor, i dag är det hälften. Fler och fler upptäcker att den finns att få tag i, säger Tim Ericsson som är fjärde generationen i familjeföretaget.

Han berättar om leveranser av Kolmårdsmarmor till bänkskivor i Näringslivets hus i Stockholm och handfat till Bukowskis nyligen ombyggda huvudkontor, ett jobb översett av det engelska trendoraklet Ilse Crawford. Kolmårdsmarmorn var förr vanlig i pampiga byggen som slott, museer och operahus, men sjönk undan under andra hälften av 1900-talet till förmån för billigare och mindre expressiv sten.

Kolmårdsmarmorn signalerar ett slags grandios elegans, ett klickande av snabba fötter på bankgolv i det gamla Europa, som uppfattades som passé i folkhemsbygget efter kriget. Köksbänkar av plåt sattes in överallt.

Den sista i brytningen i Kolmården

lades ner i början av 1970-talet. Tjugo år senare tillfrågades Borghamns Stenförädling av markägaren om man ville bryta.

– Det är en klassisk sten som exportrats till hela världen, så vi testade, säger Tim Ericsson.

Företaget levererar i dag bland annat fönsterbänkar i grön marmor.

– Vår Kolmårdsmarmor är en av världens hårdaste marmorsorter. Hade det varit en italiensk sten hade den nog kallats för granit.

Det är mer sprickor i den istidsknådade svenska stenen, som är svårare att bryta och leverera i stora block.

Stendesign i Jordbro skulle gärna arbeta mera med svensk sten.

– Kolmårdsmarmor, Öland, Slite, Jämtlandsplattor ... det är jättefint allting, men på grund av priserna väljer många köpare utländsk sten i stället, säger Tomislav Marcikic.

Ibotten handlar det om det kortsiktiga lågpristänkandet som genomsyrar allt, ända ner i berggrunden.

– Det gäller att få upp medvetenheten om kvaliteten hos kunden, säger Tim Ericsson på Borghamns Stenförädling.

Kunder och beställare – och i förlängningen tjänstemän och politiker – måste inför framtiden lära sig att betala klokt för hållbar kvalitet och arbetets värde. Vi som konsumenter måste begripa och tycka om känslan av och vissheten om att vår köksbänk eller vårt hallgolv har tagits fram under schysta förhållanden. I grunden handlar det om respekten för människor, de gamla goda FN-stadgarna. Allt finns i de produkter vi väljer.

– Man måste som inredningsarkitekt alltid avväga om det är befogat att inreda med sten. Hur länge ska den ligga och hur ska den brukas, säger Karin Tyrefors.

– Stenarbete kräver förnuft och ansvar. Berget sågas upp och vi kan inte

I den Fazerägda bagerikedjan Gateaus butiker är marmorn central i inredningen och förstärker den franska känslan.

Marmorbord och dito bänk ur kollektionen Saw series, design Friends & Founders.

TEMA inredning

”Trend ska ju helst inte vara bara det här året och de senaste fem, utan gärna också ha ett evighetsperspektiv.”

KARIN TYREFORS, INREDNINGSARKITEKT OCH STENKONSTNÄR

sätta tillbaka stenen igen. Vi måste vara miljömässigt ansvarskännande.

Man bör också fundera över vad man sätter in i köken.

– Man kanske inte ska ha en massiv stenskiva i ett kök som man snart ändå ska flytta ifrån. Stenen kanske kan ingå i inredningen på ett annat sätt, med något man kan ta med sig.

Den nuvarande marmortrenden ger Karin Tyrefors ett slags déjà vu-känsla.

– Jag känner mig lite skyldig till trenden, i alla fall inom möbeldesign och inredning.

Hon var en tidig initiativtagare till natursten i inrednings-sammanhang. Vid mitten av 1990-talet utvecklade hon möbler

med natursten, till exempel det eleganta bordet Tablette, som belönades med priset Utmärkt svensk form 1997. I dag görs det med skivor i såväl Kolmårds-marmor som diabas och carrara. Den prisstyrd marknaden gör det svårt att konkurrera med lågprisprodukter.

– Det är hård konkurrens för dem som vill jobba med kvalitet när det säljs marmorbord för 500–900 kronor på varuhusen.

Alla måste leva och leverera och utrymmet för experiment är inte stora. Karin Tyrefors lärde sig materialen ute i stenbrotten och utvecklade sedan sina möbler inom det konstnärliga fältet, ibland med stöd från Konstnärsnämnden.

– Det är exklusivt med den friheten att få utveckla nya sätt att använda natursten. Egentligen är det inte märkligt att vi

gillar sten i inredning. Människan har ända sedan forntiden haft sten nära inpå sig i vardagen. Den kallas ju stenåldern, tiden då vi först började bosätta och inreda med det som fanns tillhands. Sten hjälpte oss, var vårt första redskap. Denna vår sympati för tryggheten i natursten visar sig nu i inredningsvägen.

– Trend ska ju helst inte vara bara det här året och de senaste fem, utan gärna också ha ett evighetsperspektiv, säger Karin Tyrefors.

– Vi får se hur nästa års trend ser ut, blir det grön sten för hela slanten? ■

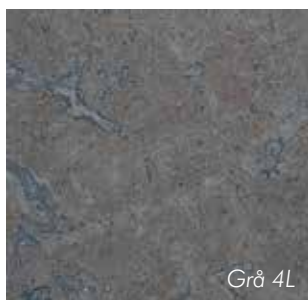
LÄS MER

DESIGNDUON KULLARO BRINNER
FÖR SVENSK DIABAS SID 30–31.

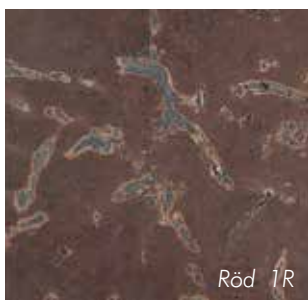
Kalksten från Kinnekulle

Grå

Grå 4L

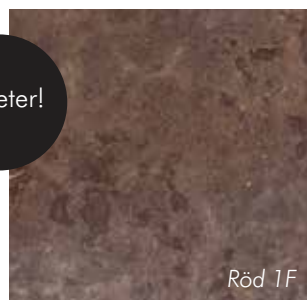

Röd 1R

Grå 4E

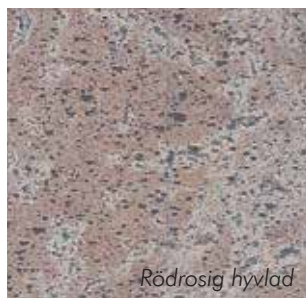
Nyheter!

Röd 1F

Vår slitstarka kalksten som brutits på Kinnekulle i flera generationer är vacker såväl inomhus som utomhus. Med vår yrkesskicklighet kan vi hjälpa dig med allt från det lilla enkla till den svåra renoveringen. Vårt sortiment av kalksten passar till allt från golv, trappor, bänkskivor, murar eller terrassplattor.

Välkommen att besöka oss på vår nya hemsida
www.thorsberg.se eller via telefon 0510-54 00 56.

Rödrosig hyvlad

Grå hyvlad

THORSBERG
STENHUGGERI AB

Par i diabas

De själva beskriver sig som ett par i formgivning med fyra ögon i stället för två och där den svarta diabasen är ett gemensamt signum som återkommer i allt från smycken, heminredning, möbler och konst.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **KULLARO**

I drygt tio år har paret Jenni och Andreas Kullaro drivit sitt företag i Lönsboda.

– Namnet Kullaro är taget från huset som vi bor i, säger Jenni.

Diabas ett är komplext och sammansatt material. Samtidigt har den ett slags enkelhet över sig som förstärks av hårdheten och svärtan, något som också gör att den fungerar bra tillsammans med andra material som möbler i trä.

– Vi försöker också ligga så nära stenens eget uttryck som möjligt, utan att göra den påträngande, säger Jenni.

Det kan till exempel betyda att Jenni och Andreas jobbar med en synlig sprickbildning i en opolerad bordskiva, just för att förstärka känsla av ursprunglighet.

Resultatet blir att man släpper fram ett slags naturens vackra råhet.

Deras koppling till diabasen går tillbaka till barndomen. Både Jenni och Andreas har växt upp i nordöstra Skåne där diabasen går i dagen och den lokala stenindustrin är en del av den egna släkthistorien.

– Jag kommer från en familj som har arbetat med sten i generationer, och jag växte upp bara 200 meter från ett stenhuggeri, säger Jenni.

ÄVEN DE KONSTNÄRLIGA influenserna fanns tidigt med i bilden, som något helt självklart.

– Det var många konstnärer som kom på besök eller bosatte sig här i området, och trots att jag bara var ett barn fascinerades jag oerhört av deras sätt att se på materialet och hur det kunde bemästras för att bli som de ville, säger Jenni.

Under åren som Jenni och Andreas

har arbetat tillsammans har de också märkt av ett generellt ökat intresse för sten i inredning.

– Trenden har de senaste åren varit marmor, bordsskivor och räta linjer, men det har samtidigt öppnat dörren till andra stensorter och ett ökat kunnande om olika bearbetningar och hur man jobbar med sten. Det har också vi kunnat dra nytta av, säger Andreas.

PARET TROR ATT vi kommer att få se fler varianter på "ytbearbetningar" som ger stenen olika karaktär.

– Samma bearbetning på olika stensorter behöver inte ge samma uttryck utan kan bli mycket olika beroende på materialet, säger Jenni och fortsätter:

– I Italien gör man lådfronter i ett kök i sten, och det är nog bara en tidsfråga innan det når Skandinavien i mycket

Fruktskålar
à la Kullaro.

”I Italien gör man lådfronter i ett kök i sten, och det är nog bara en tidsfråga innan det når Skandinavien i mycket exklusiva inredningar.”

exklusiva inredningar. Vi tror även att man får se fler stora format, som stenskivor som fondväggar i badrum. Det är oerhört vackert.

AMBITIONEN ÄR att diabasen ska få status som ett material som andas samma genuina svenska hantverks-tradition som glaset och dalahästen.

– Många har en förutfattad uppfattning och sorterar bort sten som ett dyrt och exklusivt förstahandsval. Vi vill visa att det inte behöver vara det. Det finns betydligt dyrare material, särskilt om man väger in livslängden, säger Andreas.

Jenni och Andreas har själva försökt att bredda sig genom att inleda nya samarbeten med andra designers. En tillverkning av handfat har redan påbörjats.

– Förra året inledde vi också ett sam-

arbete med möbeldesignern Lisa Hilland. Det präglas fortfarande mycket av räta linjer och kubiska former, men vi siktar på att visa att sten i praktiken är som lera som du kan forma precis som du vill, säger Jenni.

JUST NU ÄR DE också i full färd med att ta fram nya produkter som bland annat kommer att presenteras i den svenska paviljongen på London Design Fair i höst.

– Vi vill inte avslöja för mycket vad det handlar om, men det rör sig i alla fall om produkter som man kan ha hemma i hallen och som står för sig själv, säger Andreas.

Serieproduktion och stora volymer har annars inte varit det som har stått högst på orderlistan hos Kullaro.

Det har snarare handlat om många enskilda beställningar som ställer

stora krav på yrkeskunnande och en förmåga att åstadkomma något utöver det vanliga.

– Vi jobbar ofta på beställning från företag och privatpersoner. Det kan handla om allt från golfpriser och jubileum till gåvor som ska premiera en särskild persons insatser, säger Andreas.

Han fortsätter:

– När vi till exempel fick ett uppdrag som bestod i att tillverka en gåva till en person som hade gjort stora insatser för att utveckla en röntgenutrustning skapade vi en röntgenplåt i diabas som visar upp bilden av ett handskelett som gör tummen upp. Det är också den typen av jobb som verkligen visar att man kan göra allt i sten, även om man själv tvekar ibland. ■

Stenlyxigt

▼ Den ena 29 miljoner kronor. Den andra 48 miljoner kronor. Två exklusiva fastigheter på Linnégatan och Banérgatan i Stockholm, med klassisk svensk natursten i inredningen, såldes rekordsnabbt.

Stallmästaren är en bostadsrättsförening vid Linnégatan som har genomfört påbyggnadsprojekt på taket. Två fläktrum har ersatts av tre nya etagelägenheter, med kopparfasader och stora altanytor.

Klassisk svensk sten förkommer i inredningen i form av slipad gotländsk kalksten, Norrvange från Slitesten och Ekebergsmarmor i badrummens golv och väggar.

Huset är från 1970 och påbyggnationen är ritad av Urban Selander, vid Selander AX.

– Vi har även valt Offerdalsskiffer och Nero, en sydafrikansk granit, som vi använt i entrédörrarna, säger han.

Fastigheten på Banérgatan är en så kallad ägarlägenhet. Boytan är 189 kvadratmeter och golvet är ett vaxat ekgolvet med inslag av jämtländsk kalksten.

Fastigheten på Banérgatan, en så kallad ägarlägenhet, har magnifik utsikt över Östermalms takåsar.

På Linnégatan har två fläktrum ersatts av tre nya etagelägenheter.

TIDLÖS ELLER TRENDIG?

VI HAR STENLÖSNINGAR FÖR ALLA BEHOV

Valter Eklund Stenentreprenader AB är ett specialistföretag som utför alla typer av stenarbeten och stenentreprenader. Bland annat golv, fasader, trappor, badrum, kök, markbeläggningar, murar m.m.

VE Sten AB med import och egen verkstad. Tillverkar, tillhandahåller och säljer alla typer av stenmaterial. Bland annat golv, väggplattor, gat- & kantsten, markhällar, fönsterbänkar, bänkskivor för kök och badrum, trappor, beklädnader, fasader, murar m.m.

KUNSKAP OCH TRADITION SEDAN 1938

VALTER EKLUND KONCERNEN

Korgvidegränd 5-7, 162 44 Vällingby

Tel: 08-38 03 30, Fax: 08-38 56 38

Mail: info@ve-sten.se Hemsida: www.ve-sten.se

TEMA inredning

◀ Bänkskivor och golv, båda i marmor.

I ladan hittade man en äldre spade med ett S för Sletner gård inskuret i träet. Det inspirerade till logotypen nedan, som återfinns vid entrén och öppna spisen.

Uppgraderat 1700-tal

NÄR DEN NYA ägaren tog över 1700-talsbyggnaden Sletner gård i Indre Østfold i Norge hade huset stått tomt i tio år. Under tiden hade fastigheten drabbats av omfattande vattenskador och råttangrepp, vilket gjorde att bygganden var i ett sådant dåligt skick att den måste totalrenoveras invändigt.

Utvändigt består väggarna av tjockt trävirke, som en gång sågats upp vid gårdens egen såg. Stor omsorg har lagts vid de invändiga byggnadsdetaljerna för att knyta an till gårdens historia, särskilt vid valet av sten som var ett vanligt material när huset byggdes.

Historiskt har det också funnits många marmorbruk i trakterna runt Oslo. Många av dem levererade under unionstiden den marmor som återfinns

i danska slott, men i dag är de flesta marmorbruken nedlagda sedan årtionden tillbaka.

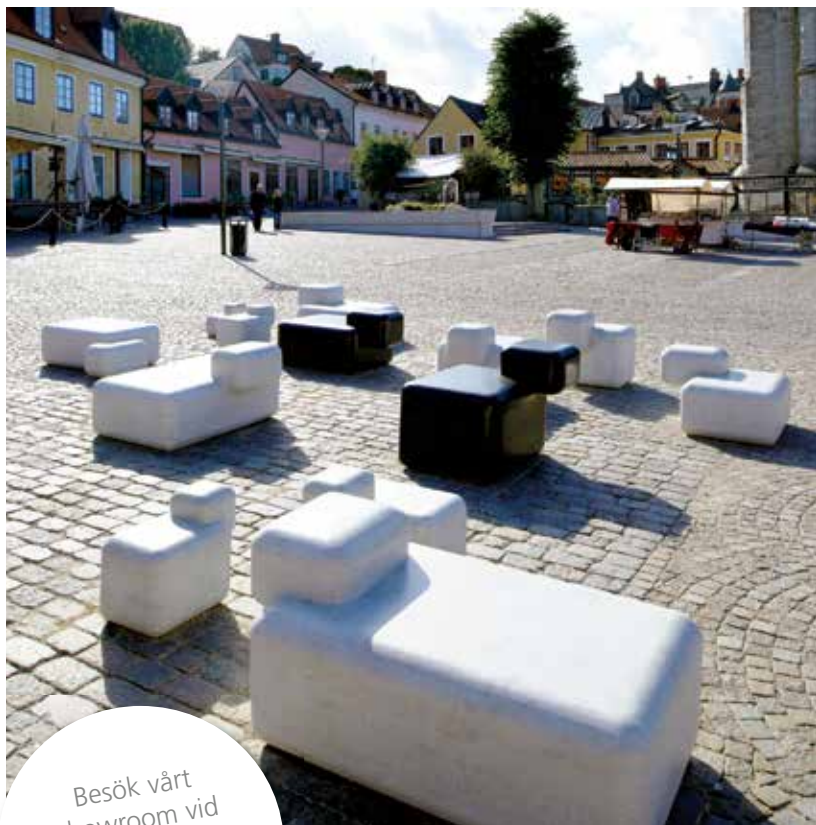
– Därför har vi använt Carrara i kök, badrum och golv i stora delar av huset, säger Ragnar Kjeserud, vd för det norska företaget Askims Stenindustri som har genomfört stenarbetena från design till montering.

BOLAGET FLYTTADE för några år sedan delar av produktionen till Töcksfors i Värmland där man också byggt en ny anläggning för tillverkning av bänkskivor.

– Vi har i dag en av Europas mest moderna produktionslinjer, säger Ragnar Kjeserud. ■

TEXT **PETER WILLEBRAND**

”Historiskt har det funnits många marmorbruk i trakterna runt Oslo. Men i dag är de flesta marmorbruken nedlagda.”

Besök vårt
showroom vid
hamnen i Slite.
VÄLKOMMEN!

Gotländsk kalksten

Naturligt vacker sten bearbetad till golv,
fasadsten, bänkskivor och fönsterbänkar.
Grovt bearbetad till marksten, handhuggen
mursten och annan trädgårdssten.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52, SE-624 22 Slite

Tel. +46 (0)498 22 03 49

Fax +46 (0)498 22 22 50

Ljus granit ersatte marmor

Hufvudstaden valde granit i stället för marmor när fastigheten Fyran i Nordstan i Göteborg skulle kläs med en ny fasad. Man ville helt enkelt undvika risken att upprepa samma misstag som gjorts med Finlandiahuset i Helsingfors.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO CHRISTER KJELLÉN

Redan när Hufvudstaden för fyra år sedan tillträdde som nya ägare av den klassiska fastigheten Fyran i Göteborg visste man att man måste göra något åt den befintliga fasaden i Carraramarmor. Den buktade och blottade hålrum. Stenen hade även förlorat hållfastheten.

– Fastighetens yttre var allmänt nedslitet. På vissa ställen kunde man föra in hela handen, säger Anders Nygren, chef för bolagets fastighetsutveckling.

Direkt efter förvärvet inleddes också ett arbete med att säkra upp fasaden, bland annat byggdes skyddsanordningar som skulle stoppa sten som riskerade att lossna och falla ner och krossa ett glastak som många människor passerade under.

– Säkerhetsarbetet var omfattande och pågick under hela första året, säger Anders Nygren.

I samband med utvärderingen

genomfördes även en inspektion av fasadelementen under plattorna.

– Via provborrningar kunde vi bland annat konstatera att det fanns en viss karbonatisering i betongelementen, och vi fick även inleda ett arbete som skulle hämma den utvecklingen.

När det senare kom till att välja en ny sten var det första spåret att ersätta den gamla Carraramarmorn med en ny.

– Vi kontaktade Sveriges Tekniska Forskningsinstitut, SP och deras dotterbolag CBI för vägledning. De hade genomfört ett forskningsprojekt vid Nyköpings stadshus med koppling till marmorfasaderna och bland annat utvärderat Ekebergsmarmor som alternativ.

Samtidigt fanns en historia av återkommande problem med Finlandiahuset i Helsingfors, där man använde Carrara på nytt, trots att det inte fungerade första gången.

– Vi hade lika höga ambitioner, men vågade helt enkelt inte ta risken att begå samma misstag, säger Anders Nygren.

GÖTEBORGSARKITEKTEN Sven Brolid, som ritade Fyran för Länsparbanken i början av 70-talet, var mycket inspirerad av Alvar Aalto. När man studerade den ursprungliga detaljplanen kunde man också konstatera att rekommendationen var en "ljus natursten", vilket öppnade upp för andra alternativ än marmor. Valet föll i stället på en ljus granit.

– När vi inte hittade en tillräckligt ljus svensk granit, gick vi över till Norge där vi kunde välja mellan flera sorter.

Totalt jämförde vi 6–7 stycken, även en italiensk granit ingick bland dem.

I slutomgången stod valet mellan tre sorter: Stören, Kuru eller Ice Green.

– Det är viktigt att kunna ställa alternativ mot varandra eftersom stenkostnaderna lätt drar i väg i stora projekt.

TILL SIST FÖLL valet på Ice Green, som bryts utanför Trondheim. Råblocken levererades av Hallindens Granit.

– Den finns även i fasaden på Operan i Oslo, ett bra exempel för oss.

Fasadytan i Fyran är totalt 4 000 kvadratmeter.

– Det är en komplicerad process att få alla ytor och sidor av huset att hålla samma ton. Vi har följt processen hela vägen på plats, från stenbrottet till Italien där den sågades upp i skivor som vi sedan sorterade ut. Vi valde en flammad yta eftersom den upplevs som ljusare.

Anders Nygren betonar stenvalets betydelse för långsiktigheten i ett fastighetsprojekt av den här omfattningen.

– Vi har renoverat fönstren och bytt ut kramlor i fasaden. Vi har även byggt in arkaderna i gatuplan mot Östra Hamngatan, en förändring som skapar attraktivare butikslokaler samt en trevligare och mer levande gatumiljö.

I samband med fasadrenoveringen har även fastighetens entréer renoverats och där har carraramarmor använts.

– Besökare och hyresgäster ska få ett bra första intryck av fastigheten. Marmor ger en varm och välkomnande känsla, säger Anders Nygren. ■

Projekt: Fyran, Nordstan, Göteborg.

Beställare: Hufvudstaden.

Stenentreprenör: Stenentreprenader i Hesselholm.

Stenleverantör: Hallindens Granit. (Fasadbeklädnad av Ice Green granit, 4000 m².)

BAKGRUND

FYRANS FASAD

I detaljplanen finns skyddsbestämmelser som rör förbud mot rivning samt varsamhetskrav.

I ett tidigt skede anlitas Wingårdhs Arkitekter för att utreda en utvecklingspotential. Det stod snabbt klart att den befintliga fasadgestaltningen skulle behållas och endast fasadstenen skulle bytas – allt för att följa skyddsbestämmelsen som betonar att fasaden ska vara av en ljusgrå natursten och att den skulpturala karaktären ska bibehållas.

Östra Hamngatan 26-28

Östra Hamngatan 26-28

Där som luften tränger sig in

Jag hade arbetat med skulptur i säkert 15 år då jag ombads att skriva en recension i Göteborgs-Posten av en nyutkommen bok om skånska stenkyrkor från 1100-talet. En såregen konstskatt med fantastiska bilder i svartvitt av huggna reliefer och figurer, men det som fångade mig starkast var den dikt som inledde boken.

*"Th, hvor er det stærkt
hvor er det overvældende stærkt,
at se varm och jordisk kærlighed
hugget ud i sten, saa luften
udenom kunne trænge sig ind
hvor der før kun var stolte stenmasser."*

Plötsligt fick en dikt av den danske poeten Jens August Schade (1905–1978) mig att förstå vad det är jag håller på med.

Han formulerade vad själva kärnan av stensulptur är. Man hugger bort stolta stenmassor så att luften kan tränga sig in, så enkelt är det! Man ger utrymme för luft, medvetet eller omedvetet. Ett konstverk i sten består av två material, sten och luft. Sten omgiven av luft, eller luft omgiven av sten!

Man kan vända på det, utan luft ingen skulptur. Ett stenblock i naturen kan naturligtvis ha en spännande form, men med konstnärens medvetna formande får den ett uttryck.

Balansen mellan tomrum och massa förmedlar tankar och känslor, vi får kontakt med ett universum av avvägande och beslut.

Det finns mängder av konstnärer som har arbetat medvetet med denna luft, med tomrum och mellanrumsformer. Henry Moore perforerar stora tunga volymer med hålrum, han skriver

att man i håltagningen känner massans insida, och med hjälp av hålet kan man förnimma skulpturens baksida!

Varför är då detta så intressant? Alla som deltagit i teckningsundervisning har tränats i att inte bara teckna former, utan också se mellanrumsformerna. I musik är det inte endast tonerna som är viktiga, tystnaden mellan ljuden är också en del av helheten. I stadsbilden är det inte endast husen som är viktiga, utan också mellanrummet mellan dem. Gatorna, torgen, platserna ger en bild av det liv man lever, vilket skiljer London från New York, vilket skiljer Rom från Paris.

Mest tydlig blir kanske tomrummets betydelse i skönlitterära verk. Det är inte bara det som står skrivet utan också det som är utelämnat som bildar mening. Man säger att man läser mellan raderna ...

Det är något oändligt vackert med att skapa tomrum. Man behöver luft för att andas, fyller man varje utrymme finns ingen plats för rörelse och fantasi.

För att tankar och visioner ska få ta plats behöver vi luft, tomrum som yta och djup!

*Utblick,
huggen i Röd
Bohus, står vid
Härlidsberget
i Grebbestad.*

PÅL SVENSSON, KONSTNÄR OCH VINNARE
AV STENPRISET 2016 FÖR VERKET *UTBLICK/INSIKT* I MALMÖ.

Naturligtvis! Svensk natursten

BORGHAMNS
kalksten

Borghamns Stenförädling AB

Stenvägen 6 · 592 93 Borghamn · Tel 0143-201 74 · Fax 0143-201 32
info@borghamns-stenforadling.se · www.borghamns-stenforadling.se

Schillerska gymnasiet i Göteborg har sockel i Bohusgranit mot gatan. Där står det inhugget att byggnaden uppfördes 1886. I dag sitter dock denna sockelsten i en utbyggnad från 1911. Troligen har man flyttat den för att den inte skulle bli gömd.

Socklarna berättar Göteborgs historia

Naturstenen är en byggnadshistorisk vittnesbärare som berättar om sin samtid. Det visar den inventering av sockelsten som SGU i Göteborg har gjort. Fem bergarter återfinns i 90 procent av all naturstenssockel från 1793–1944. **TEXT PETER WILLEBRAND**

TRÄSTADEN OCH STENSTADEN är centrala begrepp i den svenska byggnadshistorien, konstaterar den rapport som sammanfattar inventeringen av Göteborg.

Samtidigt markerar de klasskillnaderna i stadsbildningen i det moderna Sveriges framväxt. Produktionen av byggsten var kostsam och fick inget genombrott före 1800-talet, trots återkommande stadsbränder.

DISTRIBUTION OCH logistik har alltid varit en utmaning för stenindustrin. Inte oväntat kommer också stenen i socklarna i Göteborg främst från lokala stenbrott. Men med byggandet av Göta kanal och Västra stambanan öppnades också upp för mer "långväga" alternativ och sten som kom från en mer industriell produktion.

– Bohusgraniten börjar så smått komma in när man lärde sig hugga granit i norra Bohuslän i början av 1840-talet. Därifrån var det lätt att skeppa sten

till Göteborg, säger Thomas Eliasson, vid SGU i Göteborg och en av dem som genomfört inventeringen.

– Den ökade användningen av kalksten från Närke och Västergötland sammanfaller med att 1844-års slussar vid Trollhättan öppnas och Västra stambanan börjar byggas drygt tio år senare.

SAMTIDIGT VISAR inventeringen att den industriella produktionen inte slog ut de mindre lokala stenbrotten, som i praktiken kunde överleva parallellt med stenindustrins framväxt Bohuslän. Det var när betongen tog över på 40-talet som förhållandet förändrades radikalt.

– Den slog hårt mot både den lokala och industriella produktionen av natursten, båda mer eller mindre kollapsade.

Fem olika bergarter dominerar bland socklarna i inventeringen.

– De står för 90 procent, och andelen skulle vara ännu högre om vi begränsat tidsspannet nedåt med cirka 20 år. ■

DE FEM BERGARTERNA

ÅDERGNEJS

lokalt ursprung i staden

Bergen i centrala och östra staden består av en grå ådergnejs som är förhållandevis lätt att klyva längs med ådringen. De veckande rödgrå ådrorna framträder tydligt i den annars i huvudsak grå gnejsen.

B-GRANIT

lokalt ursprung västra delarna av staden

En annan typ av gnejs som finns i bergknallarna i de västra stadsdelarna. I huvudsak grå, men även vanlig i en ljusare nyans än ådergnejsen. Viktigaste skillnaden mot ådergnejs är att B-graniten är mer homogen och saknar de typiska ådrorna. Som sockelsten påträffas B-granit i huvudsak som rätvinkliga block.

ORTOCERATITKALKSTEN

från Västergötland och Närke

Grå eller röd. Innehåller rikligt med fossiler av raka bläckfiskar (ortoceratiter). Förhållandevis lättbearbetad och horisontellt skiktad, där skarvarna är lerrikare vilket gör att man lätt kan ta ut kalkbankar.

BOHUSGRANIT

Bohuslän

Alla varianter har brutits sedan mer omfattande industriell brytning inleddes 1842 av bolaget C. A. Kullgren på Bohus Malmön. Företaget fick snabbt många efterföljande konkurrenter.

Röd bohusgranit (Brastad).

FJÄRÅSGNEJS

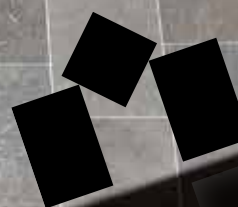
sydost om Göteborg

Fjäråsgnejs finns inom ett begränsat område vid sjön Lygnern i norra Halland, cirka 30 kilometer från Göteborg. Varierar i kulör och struktur. Brytning av Fjäråsgnejs började omkring 1917. Ett industriellt stenhuggeri startade året därpå.

Tradition från Öland

Mysinge Stenhuggeri AB är ett familjeföretag i den tredje generationen och har sedan 1930-talet brutit och förädlat den öländska kalkstenen. Vi levererar Ölandskalksten till det stora och lilla projektet, både i inne- och utemiljö.

Mer information om produkter och bearbetningar finns på vår hemsida.

MYSINGE
STENHUGGERI

FOTO: DRAGO PRVULOVIC/MALMÖSTAD

Pål Svensson och
Utblick, en del av det
verk som gav honom
Stenpriset 2016.

!

Kom ihåg

Sista dagen för
nomineringar till
Stenpriset är den
2 juni.

Dags att nominera!

Pål Svensson blev förra årets vinnare med sitt monumentala verk *Utblick/Insikt*. Nu är det dags att nominera din favorit till Stenpriset 2017. TEXT **PETER WILLEBRAND**

ESTETISKT, HÅLLBART och nyskapande är ledorden när vinnaren av Stenpriset utses. Förra årets vinnare Pål Svensson – en av våra mest anlitade konstnärer för offentlig miljö – är ett utmärkt exempel på någon som verkligen har levt upp till de kriterierna. Sedan tidigt 1980-tal har han utfört över fyrtio verk, de flesta i sten och i stor skala.

– Att göra själva skulpturen är bara halva jobbet, den andra halvan är att placera den, sa han när han porträtterades i tidningen *Sten* i samband med att priset delades ut.

HAN VANN MED verket *Utblick/Insikt* på Posthusplatsen i Malmö, bland annat med motiveringen att det kröner den centralt belägna platsen och binder samman de nya stadsdelarna i Västra hamnen med den historiska stenstaden.

– Pål Svensson är en värdig vinnare av Stenpriset. Han har med *Utblick/Insikt* skapat en levande och modern mötesplats av yppersta klass mellan hav och stad, där naturstenen spelar en central roll, säger Kai Marklin, ordförande i Sveriges Stenindustriförbund.

Han uppmanar nu branschen att börja nominera naturstensprojekt till Stenpriset 2017. Det är ett mycket enkelt förfarande, understryker han.

– Vem som helst kan nominera. Det är bara att gå in på *Sten.se* och fylla i formuläret. Vi har tagit fram ett wordformulär som kan fyllas i direkt och skickas till mig, säger Kai Marklin.

STENPRISET HAR genom åren visat den stora bredd som stenbranschen representerar. Det lyfter fram allt från hantverkets detalj till det stora projektet som förändrar en hel stadsmiljö.

Juryn kommer i etapper att utvärdera de nominerade projekten, av vilka en handfull går vidare till final. Vinnaren presenteras preliminärt i november. Tidningen *Sten* rapporterar löpande om hur tävlingen utvecklas.

– Vi behöver ha viss basfakta som är gemensam för alla nomineringar, men det går bra att komplettera med andra typer av material. Viktigast är att vi får in förslagen i tid, säger Kai Marklin.

Sista datum för att nominera är den 2 juni. ■

ÅRSMÖTE I POSITIV FRAMTIDSANDA

▼ Sveriges Stenindustriförbunds årsmöte i Malmö i januari blev ett kvitto på att branschen mår mycket bättre än på länge. Förbundets drygt hundra medlemmar rapporterade förra året in en samlad omsättning för 2016 på 1,17 miljarder kronor, närmare 24 procent högre jämfört med 2015.

– Ökningen i omsättning överstiger vida motsvarande ökning av medlemsantalet, säger ordförande Kai Marklin.

En förklaring till ökningen är att Sveriges befolkning växer och att byggan- det ökar. Men det finns fler förklaringar:

– Många av de stadskärnor och gator och torg som fick sina nuvarande utseenden på 60- och 70-talen är i behov av upprustning eller får nytt utseende. I Sveriges storstäder restaureras också det befintliga fastighetsbeståndet som har anor till förra sekelskiftet, när natursten var ett vanligt byggmaterial, säger Kai Marklin.

ÅRSMÖTET BLEV också ett tillfälle att belöna och tacka flera personer som arbetat för att öka intresset för och kunskapen om svensk natursten.

Två av branschens verkliga profiler belönades för sitt långvariga engagemang. Stenprofessorn Kurt Johansson belönad med ett självporträtt i form av en byst i sten och stenkonsulten Christer Kjellén belönades med hedersmedalj.

Avgående styrelseleda-

moten Mariette Karlsson avtackades också efter att i flera år bland annat ha varit drivande projektledare i både forskningsprojekt och miljöfrågor som rör hela branschen.

– Mariette har varit en klippa i en bransch av stenar. Hennes engagemang går utöver det vanliga, en riktig stenambassadör, säger Kai Marklin.

Tack
Mariette!

PROFFS PÅ NATURSTEN

Bröderna Ahlgren – två bröder, stenhuggare i fjärde generationen

KURT JOHANSSON
är bergsingenjör och
adjungerad professor
i ämnet Natursten som
bygg- och anläggnings-
material på SLU.

KAI MARKLIN är
arbetande ordförande
i Sveriges Stenindustri-
förbund och Stenindu-
strins Forskningsinstitut.

**I VARJE NUMMER SVARAR VÅRA
EXPERTER PÅ FRÅGOR OM NATUR-
STEN. KURT GER SVAR PÅ SVÅRA
PROFFSFRÅGOR, KAI VET HUR DU FÅR
BORT RÖDVIN FRÅN KÖKSBÄNKEN.**

VILKEN POLISH PASSAR STENGOLV?

▼ Jag har köpt ett äldre hus som har
kalkstensgolv i ett par rum. Jag har hört
att man kan behandla dem så att golvet
blir vackrare och mer lättstädad. Vad är
det för medel?

KAI SVARAR: Stopp!!! Våra rekomen-
dationer är tydliga i denna fråga – behandla
inte golvet med någon polish eller liknande.
Helt vanlig såpa utan tillsatser fungerar fint
för rengöring och ger samtidigt ett bra skydd.
Läs mer i vårt häfte *Skötsel inomhus*, sid 8.

HUR SKA VI VÄLJA BÄNKSIVA I STEN?

▼ Vi ska renovera vårt kök och vill ha
bänkskivor i natursten. Kan man se vad
det finns för stensorter någonstans? Och
är det något speciellt vi bör tänka på?

KAI SVARAR: När det gäller olika stensorter
så har vi ett Stenkartotek som presenterar
alla de svenska stensorter som bryts i Sve-
rige. Du kan titta där för att få en uppfattning
om vad som finns. Men se upp: natursten är
svårt att visa på bild. Bäst är därför alltid att
besöka ett stenföretag som har riktiga pro-
ver att visa. Tänk på att sten är ett naturmate-
rial som kan variera i färg med mera.

Som hjälp för den som tänker skaffa
bänkskivor i sten har vi tagit fram en folder i
ämnet, 7 steg. Titta igenom den så är ni väl
förberedda på frågorna från stenföretaget.

Du hittar såväl Stenkartoteket som foldern
och en förteckning över alla våra medlems-
företag via hemsidan Sten.se.

Lycka till!

GRANUM STENPRODUKTER

Natursten för interiöra,
exteriöra och
offentliga
miljöer.

info@granumstenprodukter.se
tel: 044-620 10 10
www.granumstenprodukter.se

ASKIM STENINDUSTRI

Helhetsleverantör av bänkskivor i natursten och stenmaterial.

Bänkskivor i stenmaterial

Made in Sweden

spara tid, pengar och miljö

*Det finns ett fullt ut
konkurrenskraftigt
industriellt alternativ i
Sverige och Norge när det
gäller bänkskivor i natursten
och i övrigt stenmaterial.*

*- Vi har nordens första och Europas
mest moderna digitaliserade
produktionslinje.*

*- Vi är enda naturstenleverantören i
Norden som är certifierade
ISO 9001 och 14001.*

*- Vi har korta leveranser och sparar
miljön då vi finns på gränsen mellan
Sverige och Norge.*

- Vi mäter, designar och monterar bänkskivor.

En helhetsleverantör för enkelhetens skull!

www.askimsten.se

ÖLANDSKALKSTEN

JÄMTLANDSKALKSTEN

www.sjostromstenforadling.se

Kalkstensgatan 1
SE-387 92 BORGHOLM

Tel. 0485-561550
info@sjostromsten.se

 **SJÖSTRÖM
STENFÖRÄDLING AB**
Allt i Ölandskalksten
& Jämtlandskalksten

**NATUR
STEN**

ASKIM STENINDUSTRI AB

Källhultsvägen 9
670 10 Töcksfors

Tel: +46 573-216 55
info@askim-stenindustri.se
www.askimsten.se
www.askim-stenindustri.no

Allt i stenprodukter ute och inne. Specialist på bänkskivor för kök och bad.

KUNGÄLV'S NATURSTEN

Rattgatan 17
SE-442 40 Kungälv

Tel: +46 303 22 66 05
Fax: +46 303 22 66 10
info@kungalvsnatursten.se
www.kungalvsnatursten.se

Vi levererar natursten
hem till Dig!

BORGHAMNSTEN AB

Borghamnsvägen 3
SE-592 93 Borghamn

Tel: +46 143 20 210
Fax: +46 143 20 233
info@borghamnsten.se
www.borghamnsten.se

Ekebergsmarmor • Brännlyckemarmor • Borghamnskalksten. Fasader, golv och trappor mm för såväl inne- som utemiljöer.

LANDERNÄS MARMOR AB

Nöbbelövs mossaväg 1
SE-226 60 Lund

Tel: +46 46 399 660
Fax: +46 46 399 420
info@landernas.se
www.landernas.se

1 000 råskivor i lager, Veckoleveranser från Italien, Egen produktion. Uppmätning, leverans, tillverkning och montering av era bänkskivor.

GEOPRO AB

von Platensgatan 8
SE-553 13 Jönköping

Tel: +46 36-12 80 20
info@geopro.se
www.geopro.se

Tillståndsprövningar, täktplaner, MKB, kontrollprogram, miljörapporter m m. – Vi tar ett helhetsgrepp om din täktverksamhet.

MARMOR & GRANIT AB

Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad

Tel: +46 44 21 34 40
Fax: +46 44 21 33 08
info@marmorgranit.se
www.marmorgranit.se

Inredning, fasad, trappor, golv, bordsskivor, köks- och fönsterbänkar, trädgårdssten, gravvårdar, montering, restaurering, konsult.

GRANITTI NATURSTEN AB

Box 179
SE-941 24 Piteå
Tel: +46 911 650 75,
+46 8 648 38 00.
Fax: +46 911 605 40
sven-erik@granitti.se
www.granitti.se

Vi förädlar norrländsk och skandinavisk granit.

NILSSONS STENHUGGERI & GRAVVÅRDSFABRIK AB

Industrivägen 17
SE-294 39 Sölvesborg

Tel: +46 456-155 55
info@nilssonssten.se
www.nilssonssten.se

Yrkesskicklighet, kunskap och erfarenhet sedan 1901.

GRUVTEKNIK AB

Saxdalsvägen 2
SE-771 65 Ludvika

Tel: +46 240 374 95
Fax: +46 240 376 58
info@gruvteknik.com
www.gruvteknik.com

Nya och begagnade maskiner samt reservdelar för borrar, kilning och sprängning i berg.

NORRKÖPINGS STENINDUSTRI AB

Box 120 52
SE-600 12 Norrköping
Tel: +46 11 12 13 80
Fax: +46 11 10 19 12
info@stenindustri.se
www.stenindustri.se

Vi levererar och monterar: granit – kalksten – marmor – skiffer – gravvårdar.

GÖINGE UTBILDNINGSCENTER

Källgatan 12
SE-289 72 Sibbult

Tel: +46 44 775 64 00
Fax: +46 44 775 64 35
guc@dostragoinge.se
www.guc.nu

Erbjuder bred utbildning med bland annat Sveriges enda gymnasiala stenuitbildning.

**VILL DU OCH DITT FÖRETAG
OCKSÅ SYNAS HÄR?**

Kontakta Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

NÄRKESTEN ENTREPRENAD AB

Box 62
SE-692 21 Kumla
Tel: +46 19 58 25 20
Fax: +46 19 58 19 90
mail@narkesten.se

Stenhuggning – restaurering –
montering. Utför allt inom
branschen i hela Norden.

STENMAGASINET

Fogdevägen 3
SE-183 64 Täby

Tel: +46 8 732 87 00
Fax: +46 8 732 87 01
info@stenmagasinet.com
www.stenmagasinet.com

Levererar allt i granit,
marmor, kalksten, skiffer.
För interiör och exteriör miljö.

PERSSONSTEN

Yxhultsvägen 44
SE-692 72 Kumla

Tel: +46 19 57 29 00
Fax: +46 19 57 25 43
info@perssonsten.se
www.perssonsten.se

Stenhuggeriet
med yrkeskunskap.

STENTEKNIK AB

Julön 222
SE-693 94 Åtorp

Tel: +46 586 73 11 30
Fax: +46 586 73 11 31
Mob: +46 70 604 32 15
kramlor@telia.com

Alla typer av kramlor.
Snabba leveranser.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52
SE-624 22 Slite

Tel: +46 498 22 03 49
Fax: +46 498 22 22 50
info@slitesten.se
www.slitesten.se

Allt i gotländsk kalksten. Modern
fabrik, duktiga hantverkare.
Byggnadssten, trädgårdssten,
stenrestaurering.

VILL DU OCH DITT FÖRETAG OCKSÅ SYNAS HÄR?

Kontakta Kai Marklin

Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

S. TANDBERG AS

P.B. 63
NO-1305 Haslum

Tel: +47 67 83 06 00
Fax: +47 67 83 06 01
mail@s-tandberg.no
www.s-tandberg.no

Verktøy og maskiner
for stenindustrien.
Lager i Norge og Sverige.

STRIXEN AB

Samlarvägen 4
SE-281 43 Hässleholm

Tel: +46 709-99 09 95
info@strixen.se
strixen.se

Natursten är vårt material.

STENENTREPRENADER I HESSLEHOLM

Helsingborgsvägen 8
SE-281 49 Hässleholm

Tel: +46 451 457 70
info@stenentreprenader.se
www.stenentreprenader.se

Ledande i Norden på fasad-
och golvmontering. Leverantör
av natursten från hela världen.

THORSBERG STENHUGGERI AB

SE-533 94 Hällekis

Tel: +46 510-54 00 56
Fax: +46 510-54 00 67
info@thorsberg.se
www.thorsberg.se

THORSBERG STENHUGGERI AB

Kinneullekalksten, marmor
och granit. Golv, trappor,
köks- och fönsterbänkar,
trädgårdsmiljöer, fasader.

STENKOMPETENS AB

Stora Nygatan 27 B
SE-211 37 Malmö

Tel: +46 40 21 12 30
info@stenkompetens.se

Några timmars beslutstöd bästa investering
för arkitekt, konstruktör, beställare.

TYROLIT

Servicecenter
Tel: +46 31 58 33 90

mike.johnson@tyrolit.com
ove.tornqvist@tyrolit.com
www.tyrolit.com

Sverige Arne Hallin
+46 705 835 149
arne.hallin@tyrolit.se
Ulf Eriksson
+46 743 541 122
ulf.eriksson@tyrolit.com

Norge Leif Aalto
+47 468 424 54
leif.aalto@tyrolit.com
Finland Kari Erkkö
+358 50 565 96 86
kari.erkko@tyrolit.se

**VÄSTERVIKS
STENHUGGERI AB**

S:t Gertruds väg 66
SE-593 42 Västervik
Tel: +46 490 822 10
Fax: +46 490 101 43
info@vasterviksstenhuggeri.se
www.vasterviksstenhuggeri.se

Leverantör av byggsten,
bänkskivor och gravvårdar.

ZAARSTONE
Arkelstorpssvägen 11
SE-290 62 Vilshult

Tel: +46 454 77 10 20
Fax: +46 454 77 10 30
info@zaarstone.se
www.zaarstone.se

ZAARSTONE

Vi är den kompletta naturstens-
leverantören som kan leverera
allt inom naturstensprodukter.

Skaffa stenkoll!

TACK VARE utgivningen av *Sten i detalj – byggnader* finns nu en komplett trilogi med inspiration och fakta för alla stenintresserade.

De två tidigare titlarna är *Stenarkitektur* och *Sten i detalj – utemiljö*. Du kan köpa böckerna via hemsidan www.sten.se. Där finns självklart även den mer tekniskt inriktade *Stenhandboken*.

Om stens användning i byggnader och i utemiljöer. Detta är en viktig bok för alla som arbetar med sten i byggnader och i utemiljöer. Den innehåller information om stens egenskaper, användning och underhåll. Den är en viktig del av stenkoll-trilogin.

Om stens användning i byggnader och i utemiljöer. Detta är en viktig bok för alla som arbetar med sten i byggnader och i utemiljöer. Den innehåller information om stens egenskaper, användning och underhåll. Den är en viktig del av stenkoll-trilogin.

Om stens användning i byggnader och i utemiljöer. Detta är en viktig bok för alla som arbetar med sten i byggnader och i utemiljöer. Den innehåller information om stens egenskaper, användning och underhåll. Den är en viktig del av stenkoll-trilogin.

... med boken
Sten i detalj – byggnader.

Inspireras av över 200 sidor snugga golv, fasader, trappor, entréer och mycket mer!

BORGHAMNSTEN

Svensk natursten. Exklusiv. Tidlös.

*"Just nu jobbar vi med in- och utsidan
av Nationalmuseum"*

Filippa K, Biblioteksgatan Stockholm

KONTAKTDAGAR MED
FOKUS PÅ INNOVATION
FÖR ARKITEKTER,
INREDNINGSARKITEKTER
OCH ANDRA FÖRESKRIVARE

ARCHITECT @WORK SWEDEN

Stockholmsmässan

5-6 april 2017

Premiär - kl. 11.00-18.00

**EXKLUSIVT
FÖRETAGSARRANGEMANG**
med fler än 200 innovationer av tillverkare
och återförsäljare
STRÄNGA URVALSKRITERIER
säkerställer en oöverträffad kvalitet
NÄTVERKSEVENT
i en exklusiv stämning
FRI CATERING

PARALLELLA EVENEMANG:
> **SEMINARIER**
> **MATERIALUTSTÄLLNING "ODLAT!"**
av Materialbiblioteket
> **FOTOUTSTÄLLNING**
av scandinavian-architects.com

ORGANISATION
Xpo Sverige
sweden@architectatwork.com

 @ATW_INTL #ATWSE
 @architect_at_work

WWW.ARCHITECTATWORK.SE

fri entré
vid online
registrering
med kod
SN441

I samarbete med

Sveriges
Arkitekter

SVENSKT TRÄ™

Mediapartner

de
zeen

DOCU

scandinavian-
architects
.com/Profiles
of Selected
Architects

Sponsorer

JUNG

KELLER
mirrored
windows™

Mosa.

Nice

RENSON
Creating healthy spaces

DESIGN & PLAN by © CREATIVE4

ARCHITECT
@WORK
BELGIUM

ARCHITECT
@WORK
THE NETHERLANDS

ARCHITECT
@WORK
LUXEMBOURG

ARCHITECT
@WORK
FRANCE

ARCHITECT
@WORK
UNITED KINGDOM

ARCHITECT
@WORK
GERMANY

ARCHITECT
@WORK
AUSTRIA

ARCHITECT
@WORK
SWITZERLAND

ARCHITECT
@WORK
ITALY

ARCHITECT
@WORK
SPAIN

ARCHITECT
@WORK
DENMARK

ARCHITECT
@WORK
SWEDEN

ARCHITECT
@WORK
TURKEY

ARCHITECT
@WORK
CANADA

architect meets innovations

Natursten – vår kompetens

Hos oss möts **hantverkstradition** och **ny teknik**

Vår moderna 6-axliga CNC-utrustning formar avancerade stendetaljer.

Slutbearbetning, behugning sker manuellt i vårt stenhuggeri eller ute på restaureringsobjekt.

Våra montörer ansvarar för ett gott slutresultat.

Bänkskivor utformas efter kundens önskemål.

Vattensten i diabas. Vårt stenhuggeri har förverkligat konstnärens idé.

Stenhuggeriets historia i sju välgjorda montrar.

Vi utför

Traditionell handhugning
Avancerad maskinbearbetning
Montering
Måttagning/skanning
Utbildning
Stora och små jobb

Inom områdena

Restaurering
Fasader/portaler
Gravvårdar
Bänkskivor, inredningar
Väggskivor/plattor, konstverk
Tillgänglighetsanpassning

Vi arbetar i

Granit
Diabas
Marmor, kalksten
Skifer
Täljsten
Sandsten

MARMOR & GRANIT

marmorgranit.se 044-21 34 40

POSTTIDNING B

Avsändare:

STEN

Industrigatan 6

SE-291 36 Kristianstad

Ett stensäkert val

Din lokala stenhuggare – i hela landet

Bröderna Ahlgrens Marmorinredningar
Bröderna Bäckmans Stenhuggeriaktiebolag | JN Svensk Sten
Kungälv's Natursten | Landernäs Marmor | Marmor & Granit
Norrsten i Burträsk | Sjöstrands Granit & Marmor
Stendesign Stockholm | Stenhuggarn i Bergsjö
Sten och Marmor i Linköping | StenMagasinet i Stockholm

WWW.STENY.SE • INFO@STENY.SE